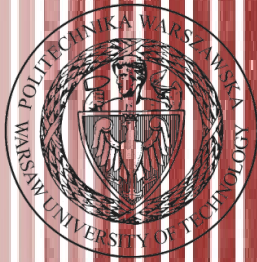

Komputerowa analiza danych doświadczalnych

Wykład 5
22.03.2019

dr inż. Łukasz Graczykowski
lukasz.graczykowski@pw.edu.pl

Semestr letni 2018/2019

Transformacje liniowe

Propagacja niepewności

Transformacje liniowe

- Najczęściej, ze względu na prostotę, posługujemy się transformacjami liniowymi (inne transformacje najczęściej aproksymujemy liniowymi, rozwijając na szereg Taylora)

– **funkcje** $Y = (Y_1, Y_2, \dots, Y_r)$ **są liniowymi funkcjami zmiennych**

$$\begin{aligned} Y_1 &= a_1 + t_{11} X_1 + t_{12} X_2 + \dots + t_{1n} X_n \\ Y_2 &= a_2 + t_{21} X_1 + t_{22} X_2 + \dots + t_{2n} X_n \\ &\vdots \\ Y_r &= a_r + t_{r1} X_1 + t_{r2} X_2 + \dots + t_{rn} X_n \end{aligned}$$
$$X = (X_1, X_2, \dots, X_n)$$

**Jest to przypadek ogólny –
zmiennie X nie są niezależne
(istnieją kowariancje)**

- W zapisie macierzowym: $Y = T X + a$
- Wartość oczekiwana Y : $E(Y) = \hat{y} = T \hat{x} + a$
- Macierz kowariancji Y : $C_Y = E((Y - \hat{y})(Y - \hat{y})^T)$

Mierzmy pośrednio wielkość
(wielkości) fizyczną Y , która zależy
od wielkości fizycznych X
mierzonych bezpośrednio, które
nie są niezależne od siebie.

$$\begin{aligned} &= E((T X + a - T \hat{x} - a)(T X + a - T \hat{x} - a)^T) \\ &= E(T(X - \hat{x})(X - \hat{x})^T T^T) \\ &= T E((X - \hat{x})(X - \hat{x})^T) T^T \end{aligned}$$

$$C_Y = T C_X T^T$$

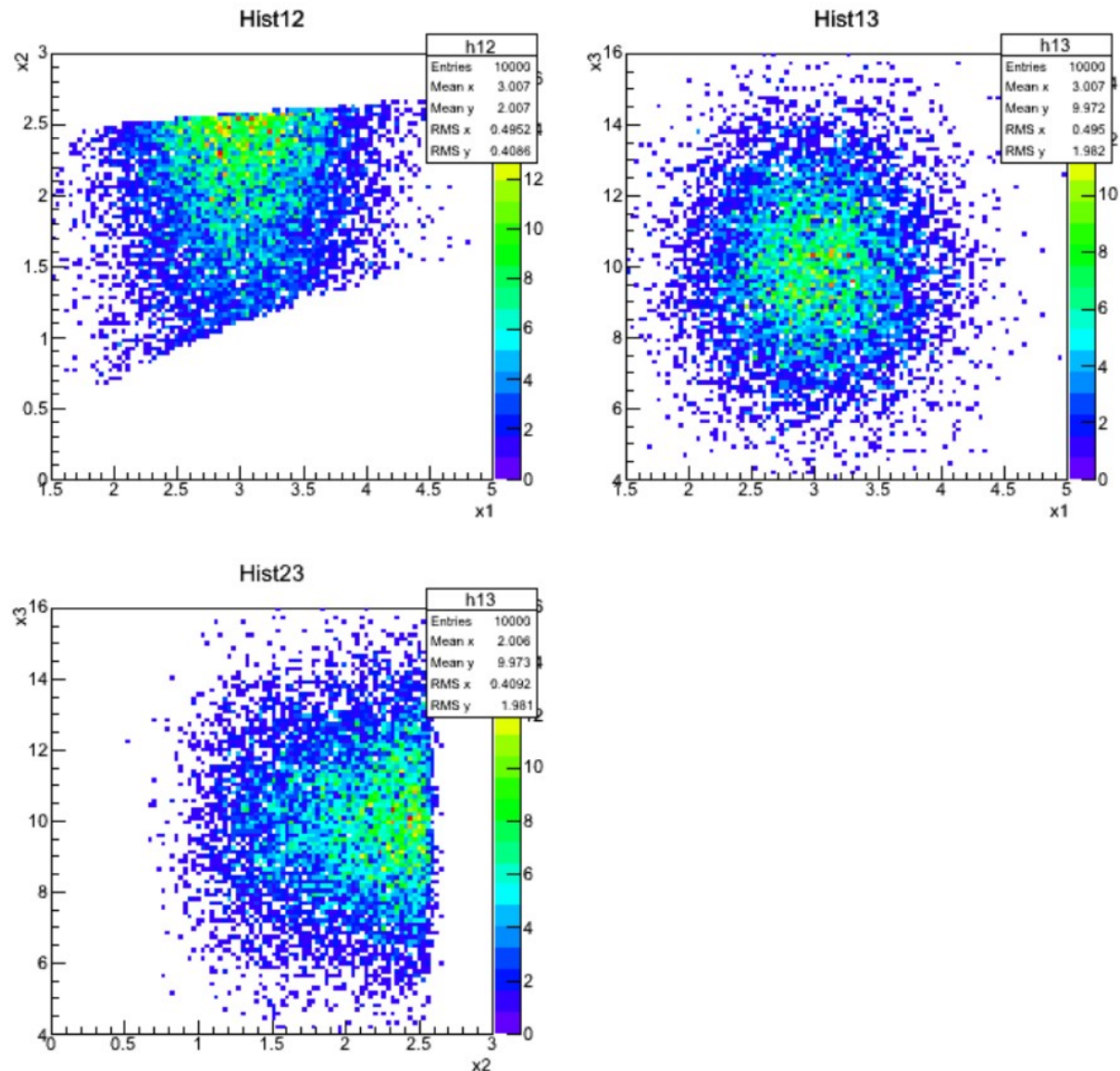
Przykład (z laboratorium)

- Mierzymy bezpośrednio trzy wielkości fizyczne X_1 , X_2 , X_3

	X_1	X_2	X_3
Pomiar 1	3.49947	1.63483	12.2112
Pomiar 2	2.98497	2.5305	9.88657
	2.54956	2.29748	10.0158
	2.79462	1.78356	10.3833
	2.50747	1.43346	6.43074
	2.71319	1.10411	7.2234
	3.3837	2.21736	11.1594
	2.80893	2.05349	8.36839
	2.79653	1.37892	12.3307
	2.7729	2.30529	9.00072

Przykład (z laboratorium)

- Mierzymy bezpośrednio trzy wielkości fizyczne X_1 , X_2 , X_3

Przykład (z laboratorium)

- Mierzmy bezpośrednio trzy wielkości fizyczne X_1, X_2, X_3
- Z tych wielkości wyznaczamy mierzone pośrednio inne wielkości Y_1 oraz Y_2

$$Y_1 = 2X_1 + 5X_2 + X_3$$

$$Y_2 = 3 + 0.5X_1 + 4X_2$$

$$Y = T X + a$$

$$T = \begin{bmatrix} 2 & 5 & 1 \\ 0.5 & 4 & 0 \end{bmatrix}$$

- Jaki będzie eksperymentalny wynik?

$$E(Y) = \hat{y} = T \hat{x} + a$$

$$C_Y = T C_X T^T$$

$X_1 = 3.00691, u(X_1) = 0.495242$
 $X_2 = 2.00581, u(X_1) = 0.40909$
 $X_3 = 9.97287, u(X_3) = 1.98102$
 $\rho(X_1, X_2) = 0.156132$
 $\rho(X_1, X_3) = -0.00698853$
 $\rho(X_2, X_3) = 0.00875851$

po zaokrągleniu do 2 cyfr znaczących:
 $X_1 = 3.01, u(X_1) = 0.50$
 $X_2 = 2.01, u(X_1) = 0.41$
 $X_3 = 9.97, u(X_3) = 1.98$

To jest macierz kowariancji wielkości X
 3x3 matrix is as follows

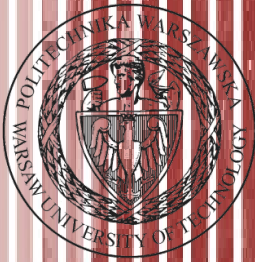
	0	1	2
0	0.2453	0.0316	-0.006855
1	0.0316	0.1674	0.0071
2	-0.006855	0.0071	3.924

To jest macierz kowariancji wielkości Y
 2x2 matrix is as follows

	0	1
0	9.765	3.949
1	3.949	2.865

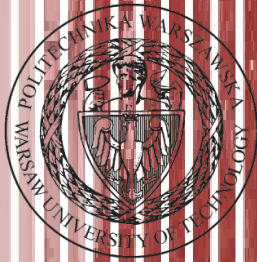
$Y_1 = 26.0157, u(Y_1) = 3.1249$
 $Y_2 = 12.5267, u(Y_2) = 1.6927404$
 $\rho(Y_1, Y_2) = 0.746574$
 $\rho(Y_2, Y_1) = 0.746574$

po zaokrągleniu do 2 cyfr znaczących:
 $Y_1 = 26.02, u(Y_1) = 3.13$
 $Y_2 = 12.53, u(Y_2) = 1.70$

Metody Monte Carlo

Najważniejsze rozkłady prawdopodobieństwa

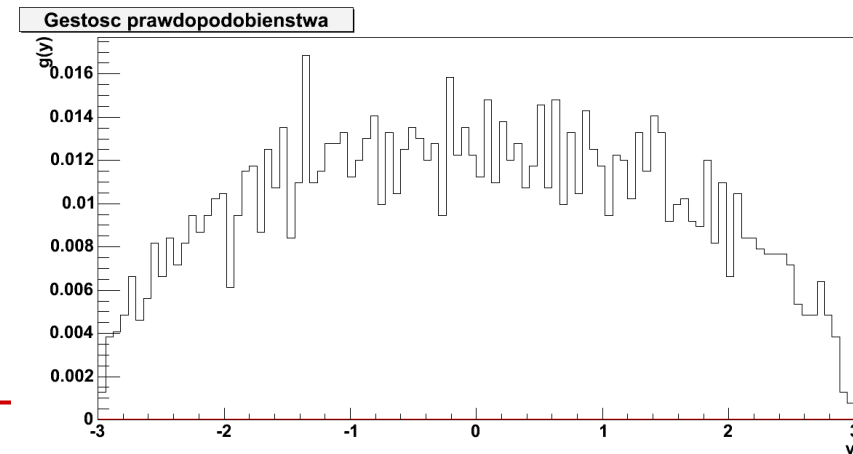
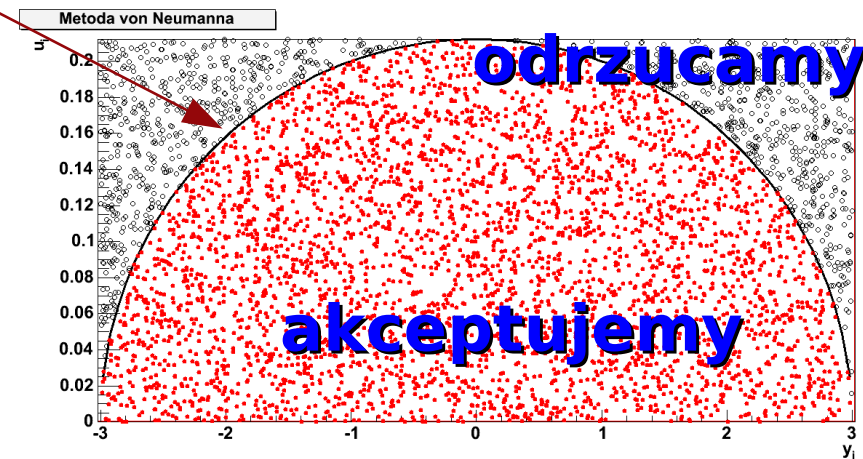
Metoda akceptacji- odrzuceń von Neumanna

Metoda (akceptacji) von Neumanna

- Jak to działa?

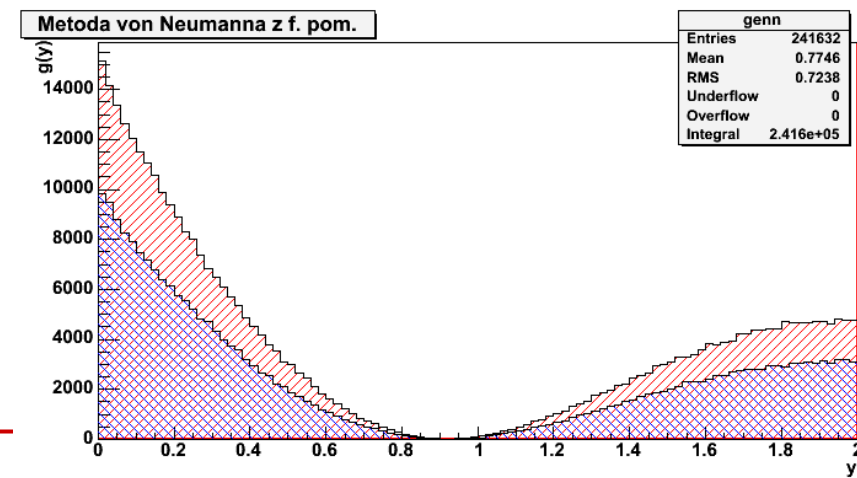
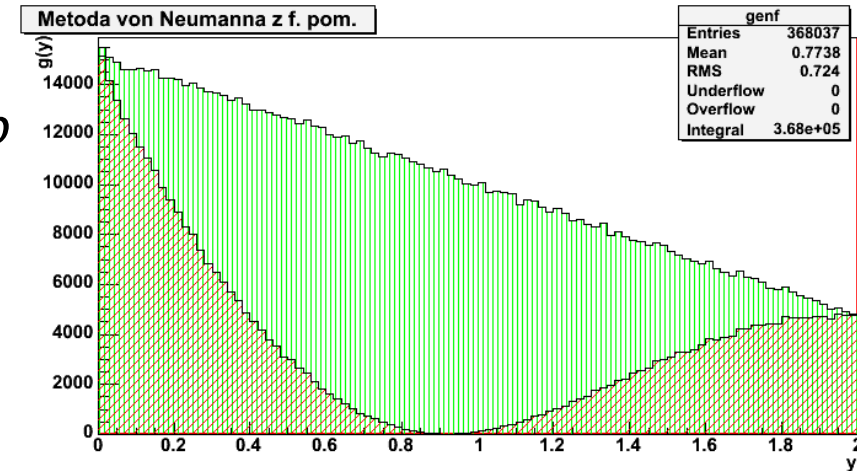
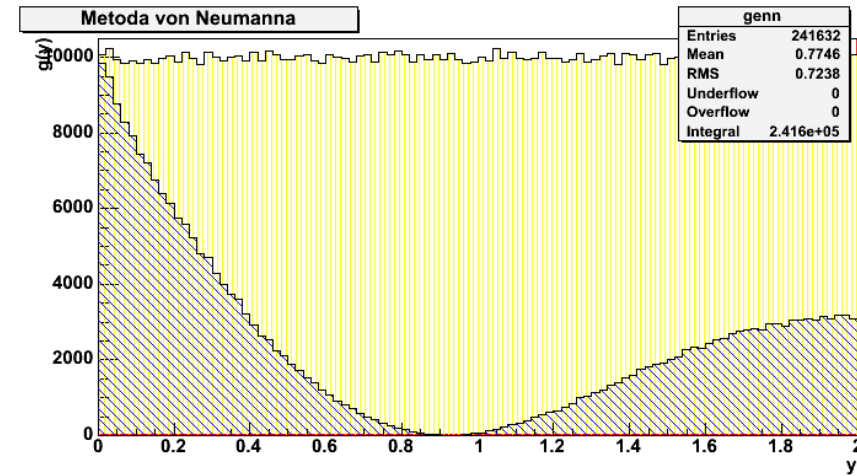
- generujemy parę liczb z rozkładu jednorodnego: (y_i, u_i) $a \leq y_i \leq b$, $0 \leq u_i \leq d$
- rozważamy krzywą $u = g(y)$ oraz funkcję stałą:
 $u = d, d \geq g_{\max}$
- sprawdzamy, czy $u_i < g(y_i)$
- jeśli warunek jest spełniony, akceptujemy liczbę y_i ,
jeśli nie - odrzucamy
- zaakceptowane wartości y_i podlegają rozkładowi $g(y)$
- rozkład $g(y)$ nie musi być unorm.
- wydajność metody:

$$E = \frac{\int_a^b g(y) dy}{(b-a)d} \approx \frac{N_{\text{accept}}}{N_{\text{all}}}$$

Metoda von Neumanna z funkcją pom.

- Wydajność metody von Neumanna można poprawić, jeśli odpowiednio zawężymy obszar losowania:
 - wprowadzamy funkcję pomocniczą $s(y)$, z której “łatwo” wygenerować zmienne losowe (np. metodą odwrotnej dystrybuanty), i która spełnia warunek: $g(y) \leq c \cdot s(y)$, $a < y < b$
 - generujemy liczbę losową y_i z rozkładu $s(y)$ na przedziale $a < y_i < b$ oraz liczbę u_i z rozkładu jednorodnego na przedziale $0 < u_i < 1$
 - odrzucaamy liczbę y_i , jeżeli: $u_i \geq \frac{g(y_i)}{c \cdot s(y_i)}$
 - wydajność metody:
$$E = \frac{\int_a^b g(y) dy}{c \int_a^b s(y) dy}$$

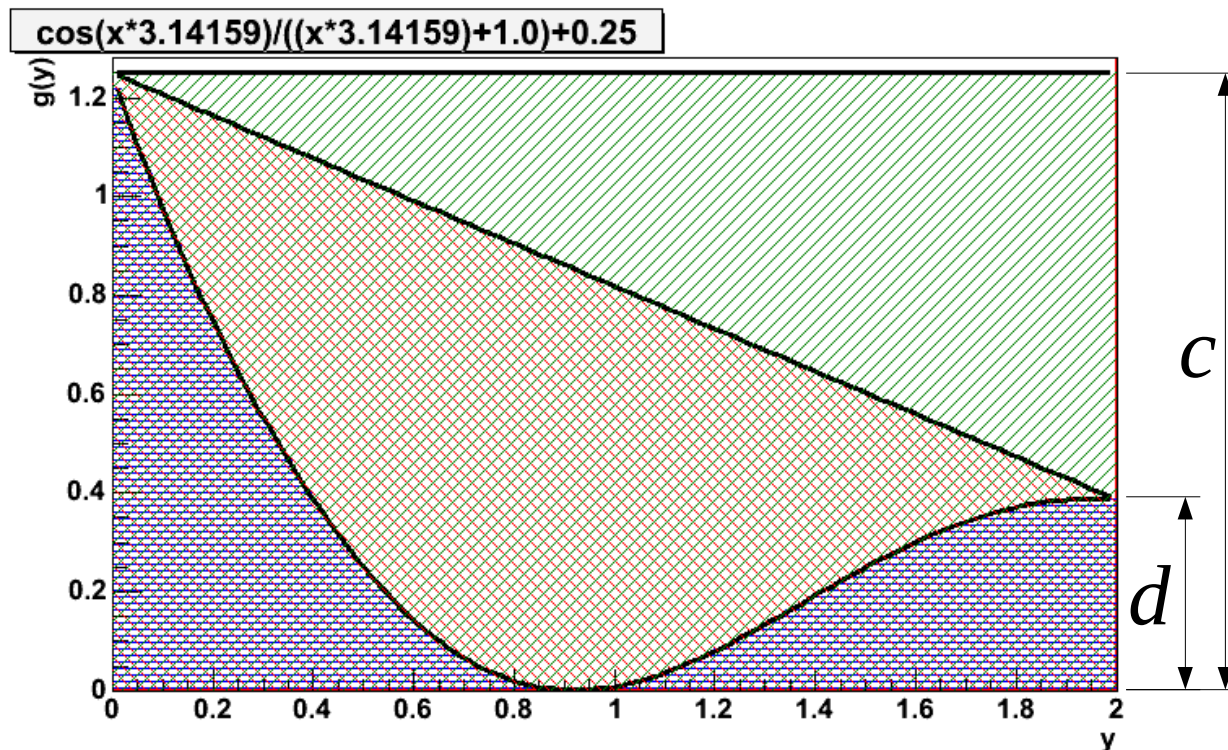

Metoda von Neumanna z funkcją pom.

- Rozważmy funkcję gęstości postaci:

$$g(y) = \cos(\pi x) / (\pi x + 1) + 1/4, \quad 0 \leq y \leq 2$$

- Funkcja ta, w przedziale od 0 do 2, ma dwa maksima: $g(0) = c$, $g(2) = d$
- W zwykłej metodzie von Neumanna wybieramy prostą: $u_{max} = c$
- Tutaj możemy łatwo wybrać funkcję pomocniczą $s(y)$ jako prostą przechodzącą przez punkty $(0, c)$ i $(2, d)$

- Aby otrzymać wzór $s(y)$ rozważamy układ równań:
 $c = a \cdot 0 + b$
 $d = a \cdot 2 + b$
- Z czego wzór na $s(y)$:
$$s(y) = \frac{d - c}{2} y + c$$
- Jak otrzymać wartość losową z tego rozkładu?**

Metoda von Neumanna z funkcją pom.

- Metodą odwrotnej dystrybuanty!

- Liczymy dystrybuantę:

$$S(y) = \frac{d-c}{4} y^2 + cy$$

- Oraz jej funkcję odwrotną:

$$y = S^{-1}(x) = 2 \frac{c^2 - \sqrt{xc(d-c) + (d-c)^2}}{c(c-d)}$$

- Losujemy wartość x_i z rozkładu jednorodnego w granicach:

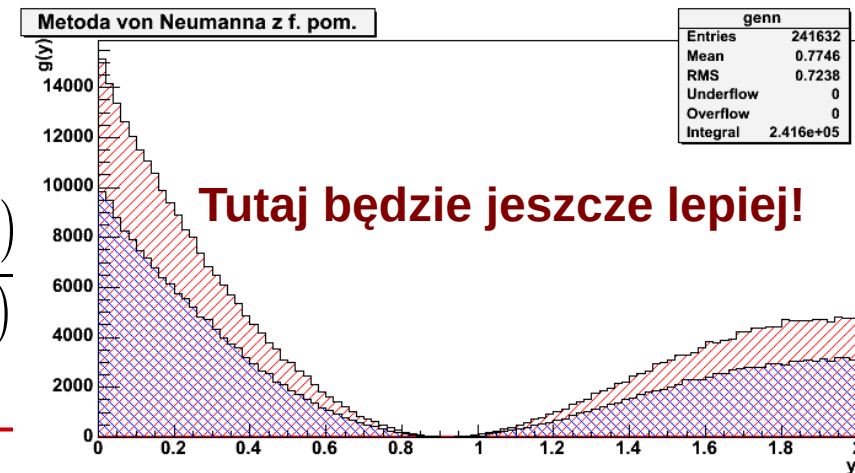
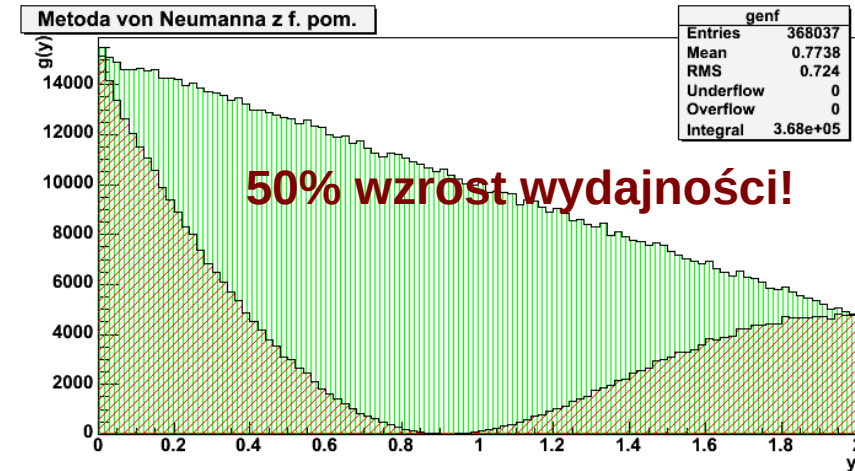
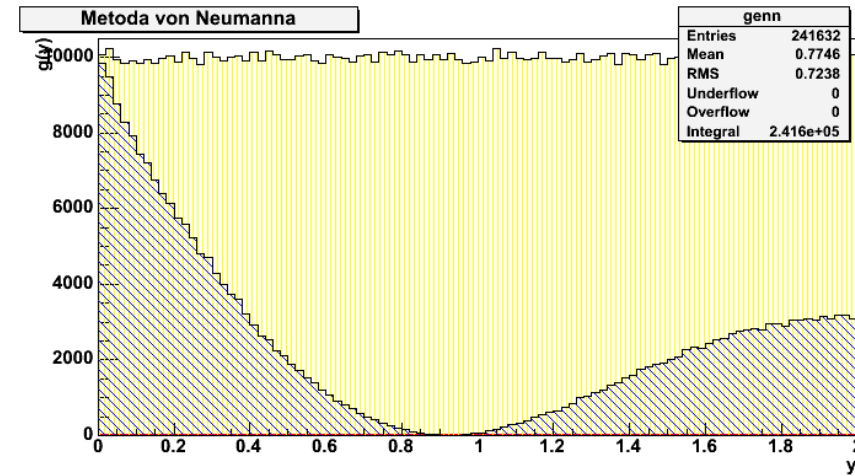
$$S(0)=0, \quad S(2)=d+c$$

- I wstawiamy ją do wzoru na odwrotną dystrybuantę by otrzymać y_i z rozkł. $s(y)$

- Losujemy pomocniczą wartość u_i z rozkładu jednorodnego $0 < u_i < 1$

$$u_i < \frac{g(y_i)}{s(y_i)}$$

- Sprawdzamy warunek akceptacji y_i :

Całkowanie metodą Monte Carlo

- Jak już zauważyliśmy, pole powierzchni pod rozpatrywaną krzywą w stosunku do pola prostokąta, z którego losujemy dwie liczby pseudolosowe, ma się (w przybliżeniu) do siebie tak jak liczba par zaakceptowanych do odrzuconych:

$$\frac{\int_a^b g(y) dy}{(b-a)d} \approx \frac{N_{accept}}{N_{all}}$$

- Co pozwala na przybliżone obliczenie wartości całki oznaczonej:

$$\int_a^b g(y) dy \approx \frac{N_{accept}}{N_{all}} (b-a) d$$

- W ten sposób można obliczyć **dowolną** całkę oznaczoną poprzez prostą generację dwóch liczb z rozkładu jednorodnego. W wersji n-wymiarowej oczywiście możemy to zrobić dla dowolnej liczby zmiennych losowych (i obliczać całki wielowymiarowe)

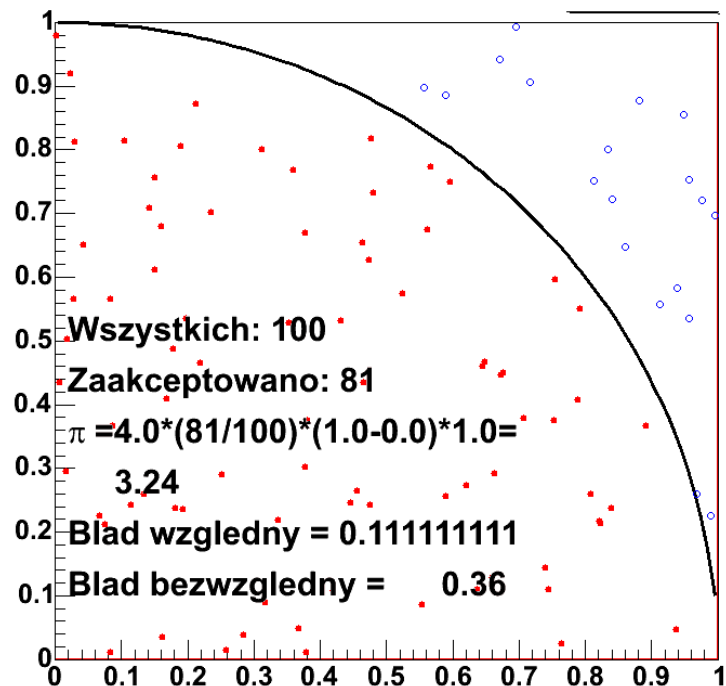
- Względna dokładność obliczenia całki: $\frac{\Delta I}{I} = \frac{1}{\sqrt{N_{wszystkie}}}$

Całkowanie metodą Monte Carlo - przykład

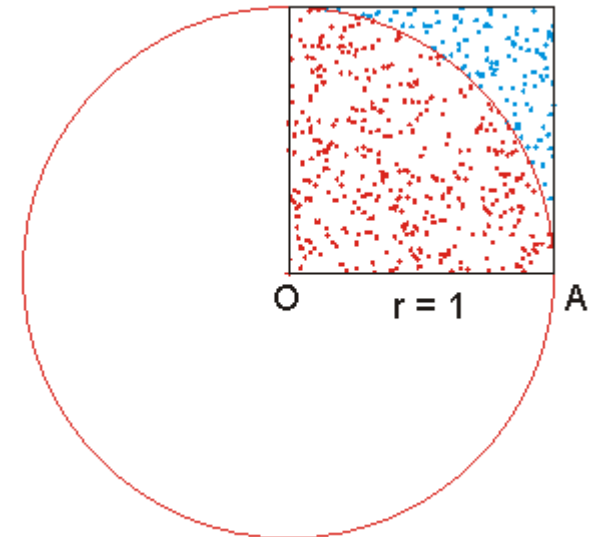
- Najpopularniejszy przypadek to wykorzystanie metody Monte Carlo do obliczenia wartości liczby π
- W tym celu rozpatrzmy ćwiartkę okręgu o jednostkowym promieniu. Funkcja opisująca tę ćwiartkę to:

$$g(y) = \sqrt{(R^2 - y^2)}; \quad 0 \leq y \leq 1; \quad 0 \leq y \leq 1$$

- Pole ćwiartki jednostkowego okręgu to: $I = \int_0^1 g(y) dy = \pi/4 \Rightarrow \pi = 4 \cdot I$
- Wartość całki obliczamy metodą Monte Carlo: $I \approx \frac{N_{accept}}{N_{all}} (b-a) d$

wszystko przypomina
rzucanie lotkami (darts)

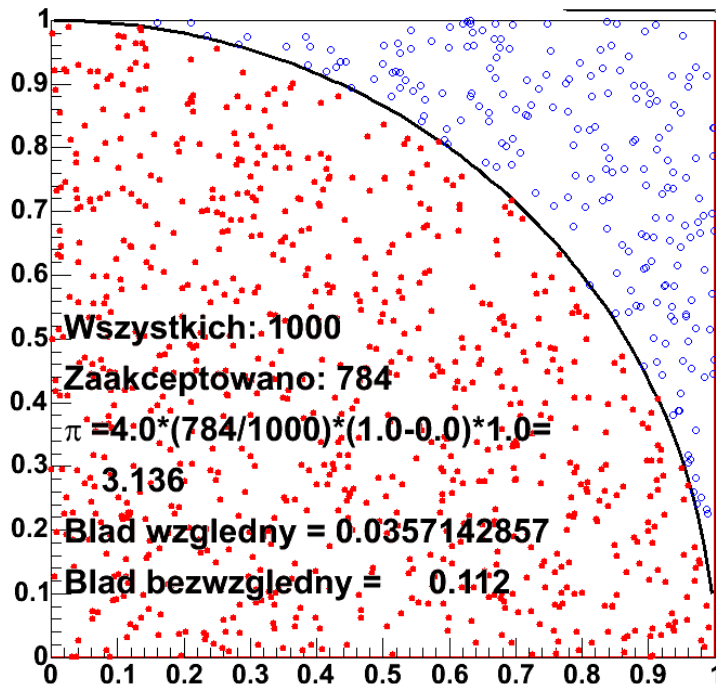
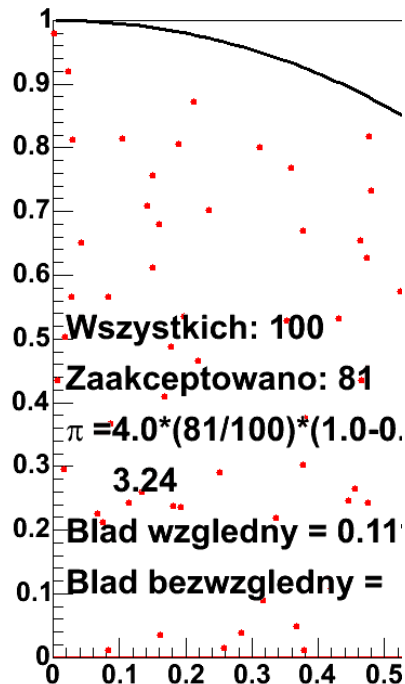

Całkowanie metodą Monte Carlo - przykład

- Najpopularniejszy przypadek to wykorzystanie metody Monte Carlo do obliczenia wartości π
- W tym celu rozpatrzmy ćwiartkę okręgu o jednostkowym promieniu. Funkcja opisująca tę ćwiartkę to:

$$g(y) = \sqrt{(R^2 - y^2)}; \quad 0 \leq y \leq 1; \quad 0 \leq y \leq 1$$

- Pole ćwiartki jednostkowego okręgu to: $I = \int_0^1 g(y) dy = \pi/4 \Rightarrow \pi = 4 \cdot I$
- Wartość całki obliczamy metodą Monte Carlo: $I \approx \frac{N_{accept}}{N_{all}} (b-a) d$

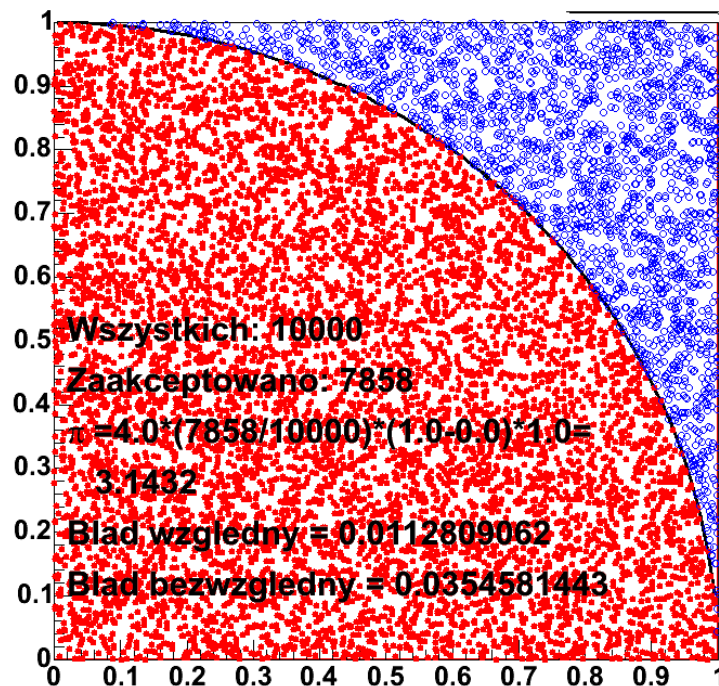
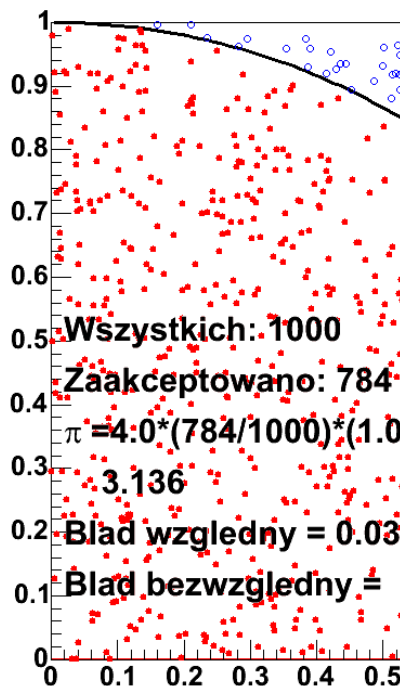
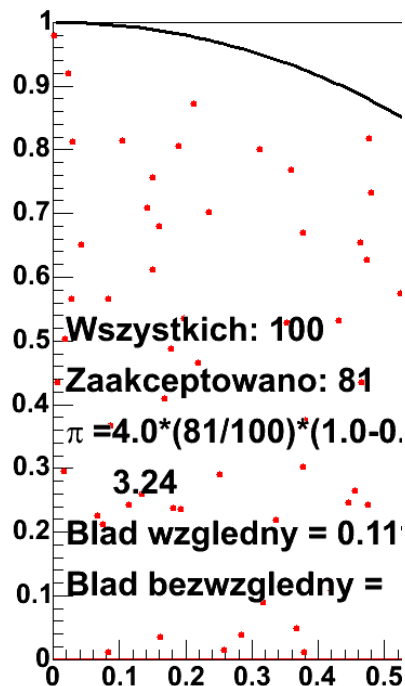

Całkowanie metodą Monte Carlo - przykład

- Najpopularniejszy przypadek to wykorzystanie metody Monte Carlo do obliczenia wartości π
- W tym celu rozpatrzmy ćwiartkę okręgu o jednostkowym promieniu. Funkcja opisująca tę ćwiartkę to:

$$g(y) = \sqrt{(R^2 - y^2)}; \quad 0 \leq y \leq 1; \quad 0 \leq y \leq 1$$

- Pole ćwiartki jednostkowego okręgu to: $I = \int_0^1 g(y) dy = \pi/4 \Rightarrow \pi = 4 \cdot I$
- Wartość całki obliczamy metodą Monte Carlo: $I \approx \frac{N_{accept}}{N_{all}} (b-a) d$

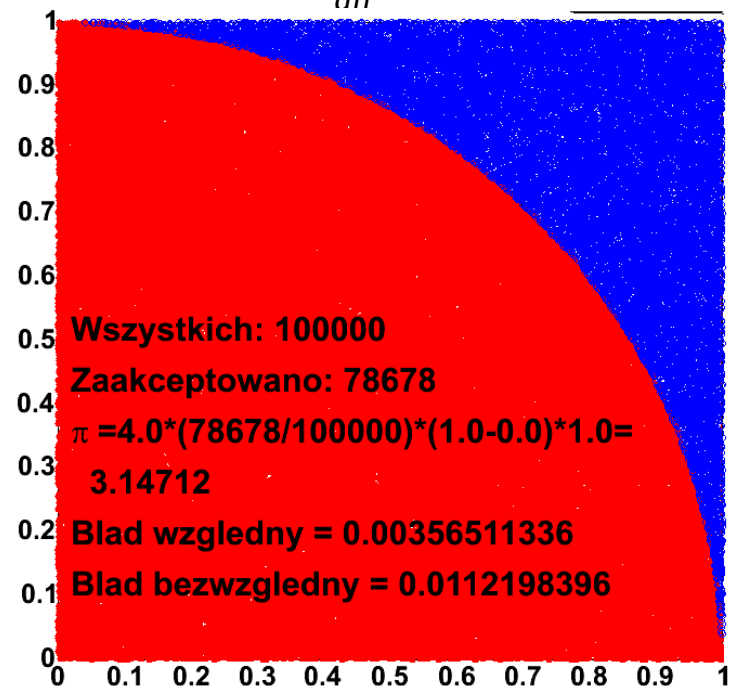
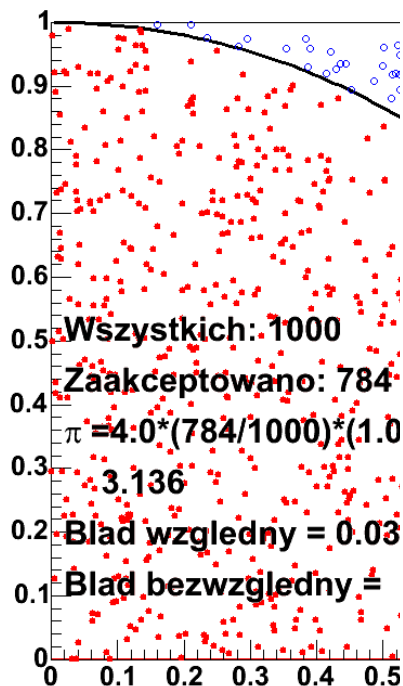
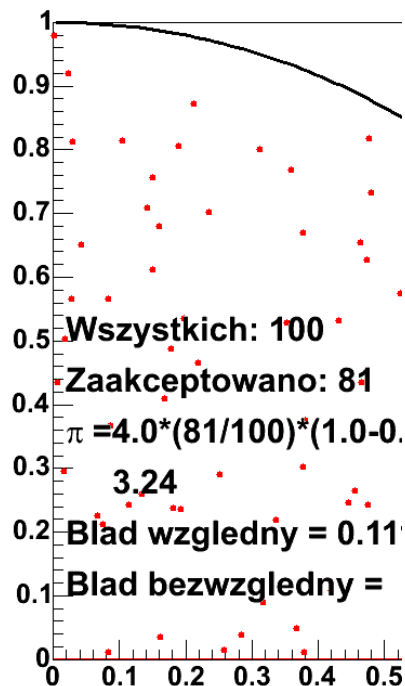

Całkowanie metodą Monte Carlo - przykład

- Najpopularniejszy przypadek to wykorzystanie metody Monte Carlo do obliczenia wartości π
- W tym celu rozpatrzmy ćwiartkę okręgu o jednostkowym promieniu. Funkcja opisująca tę ćwiartkę to:

$$g(y) = \sqrt{(R^2 - y^2)}; \quad 0 \leq y \leq 1; \quad 0 \leq y \leq 1$$

- Pole ćwiartki jednostkowego okręgu to: $I = \int_0^1 g(y) dy = \pi/4 \Rightarrow \pi = 4 \cdot I$
- Wartość całki obliczamy metodą Monte Carlo: $I \approx \frac{N_{accept}}{N_{all}} (b-a) d$

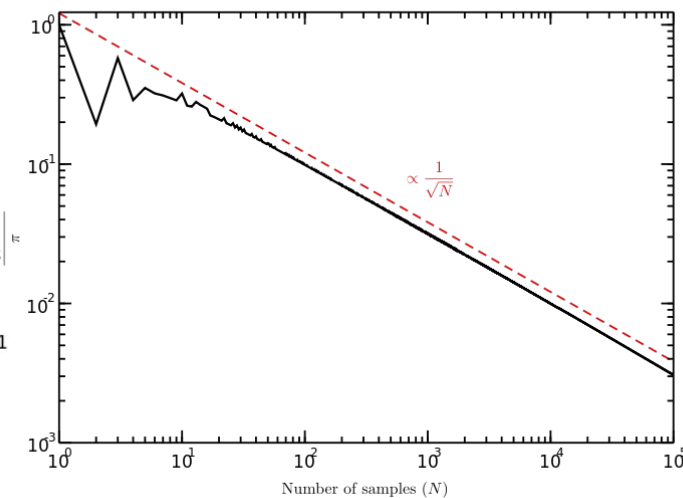
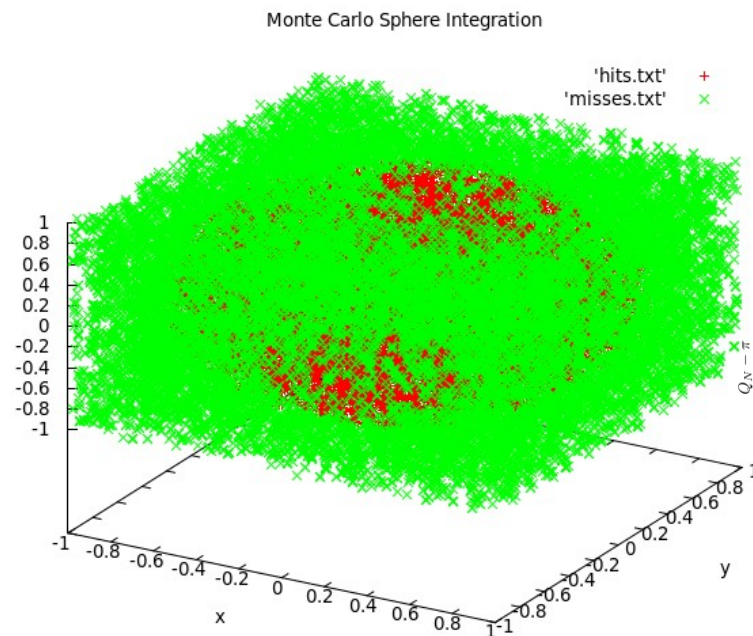
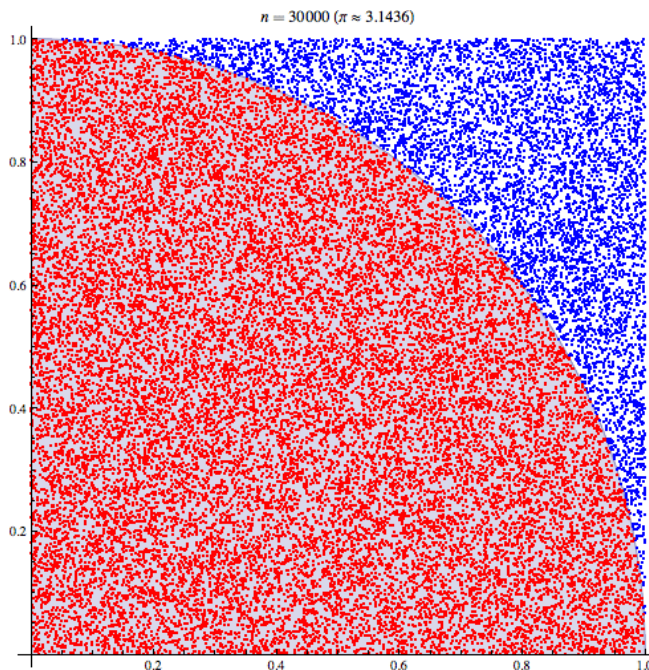

Całkowanie metodą Monte Carlo - przykład

- Najpopularniejszy przypadek to wykorzystanie metody Monte Carlo do obliczenia wartości π
- W tym celu rozpatrzmy ćwiartkę okręgu o jednostkowym promieniu. Funkcja opisująca tę ćwiartkę to:

$$g(y) = \sqrt{(R^2 - y^2)}; \quad 0 \leq y \leq 1; \quad 0 \leq x \leq \sqrt{(R^2 - y^2)}$$

- Pole ćwiartki jednostkowego okręgu to: $I = \int_0^1 g(y) dy = \pi/4 \Rightarrow \pi = 4 \cdot I$
- Wartość całki obliczamy metodą Monte Carlo: $I \approx \frac{N_{accept}}{N_{all}} (b-a) d$

Generacja liczb o rozkładzie normalnym

- Jak pamiętamy, **rozkład normalny nie ma analitycznej formy dystrybuanty**
- Do generowania liczb z rozkładu normalnego o $\hat{x}=0$, $\sigma=1$ (standardowego) służy **metoda Box'a-Muller'a**

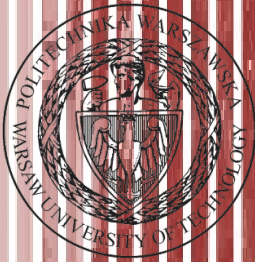
$$f(z) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{z^2}{2}\right) \quad z = \frac{x - \hat{x}}{\sigma} \quad \text{transformacja dowolnego rozkł. norm. do standardowego}$$

- Generujemy parę liczb (u_1, u_2) z rozkładów jednorodnych $(0,1)$ i dokonujemy zamiany zmiennych:

$$v_1 = 2u_1 - 1 \quad v_2 = 2u_2 - 1$$

- Obliczamy: $s = v_1^2 + v_2^2$
- Gdy $s \geq 1$ odrzucaamy parę
- Otrzymujemy dwie liczby pseudolosowe opisane rozkładem normalnym standardowym:

$$x_1 = v_1 \sqrt{-(2/s) \ln s} \quad x_2 = v_2 \sqrt{-(2/s) \ln s}$$

Najważniejsze rozkłady prawdopodobieństwa

Rozkład dwumianowy

- W Polsce znany również jako rozkład Bernoulliego (*ang. binomial distribution*) – w innych krajach może oznaczać inny rozkład
- Rozważmy proste doświadczenie – rzut monetą:
 - w wyniku rzutu możemy otrzymać dwa wykluczające się wyniki
 - zatem przestrzeń zdarzeń elementarnych: $E = A + \bar{A}$
 - możemy zdefiniować prawdopodobieństwa:

$$P(A) = p$$

$$P(\bar{A}) = 1 - p = q$$

- Wynik doświadczenia może być zmienną losową X_i , która przybiera wartość 1 lub 0 w zależności od tego, czy zaszło zdarzenie A lub \bar{A}
- Jeśli powtórzymy wielokrotnie doświadczenie, to otrzymamy rozkład zmiennej losowej $X = X_1 + X_2 + \dots + X_n$

Rozkład dwumianowy

- Z rachunku prawdopodobieństwa wiemy, że jeżeli przestrzeń zdarzeń elementarnych $E = A_1 + A_2 + \dots + A_n$ i zdarzenia są niezależne, to:

$$P(A_1 A_2 \dots A_n) = P(A_1) P(A_2) \dots P(A_n)$$

- Z tego wynika, że prawdopodobieństwo, że k pierwszych doświadczeń (z n) da wynik zdarzenia A a pozostałe $n-k$ dadzą wynik zdarzenia \bar{A} , wynosi:

$$P(A^k \bar{A}^{n-k}) = p^k q^{n-k}$$

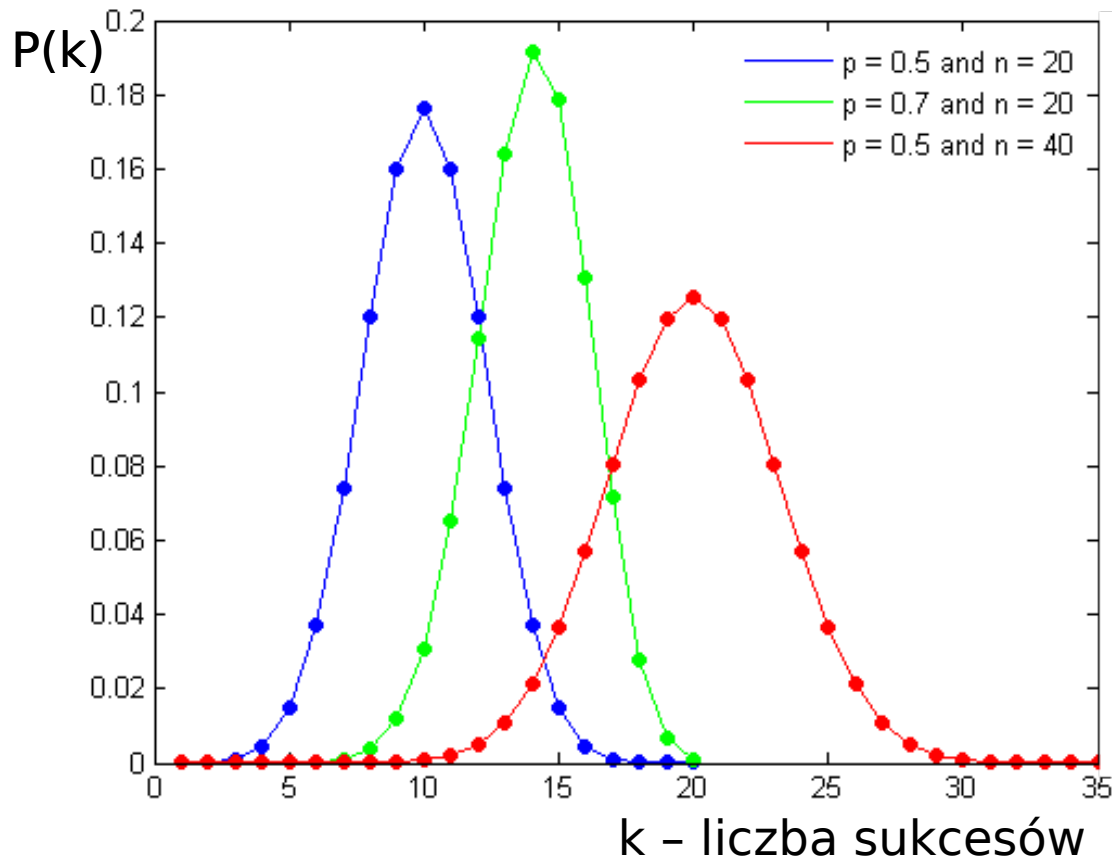
- Zgodnie z kombinatoryką, pojawienie się k razy zdarzenia A w n doświadczeniach realizuje się na “ n po k ” sposobów: różniących się kolejnością zdarzeń A i \bar{A} $\binom{n}{k} = \frac{n!}{k!(n-k)!}$
- Prawdopodobieństwo wystąpienia k razy zdarzenia A i $n-k$ razy zdarzenia \bar{A} w n doświadczeniach, w dowolnej kolejności, wynosi:

$$P(k) = W_k^n = \binom{n}{k} p^k q^{n-k}; \quad q = 1 - p$$

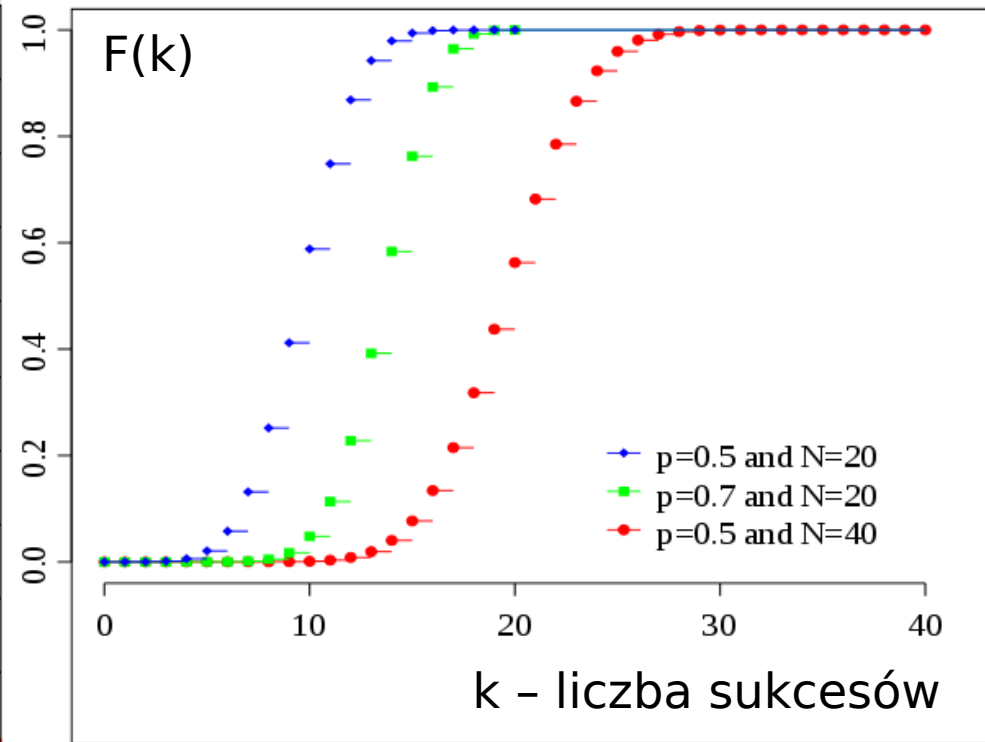
- Tak zdefiniowany rozkład nazywamy **rozkładem dwumianowym**

Rozkład dwumianowy

Rozkład prawdopodobieństwa

Dystrybuanta

Rozkład dwumianowy

- Policzmy wartość oczekiwaną i wariancję rozkładu dwumianowego
- Dla pojedynczego doświadczenia X_i (zmiennej losowej, która może przyjąć wartość 1 lub 0):

$$E(X) = \sum_{i=1}^n x_i P(X = x_i) \quad E(X_i) = 1 \cdot P(X_i = 1) + 0 \cdot P(X_i = 0) \quad \boxed{E(X_i) = 1 \cdot p + 0 \cdot q = p}$$
$$\sigma^2(X_i) = E((x_i - p)^2) = (1 - p)^2 p + (0 - p)^2 q = \boxed{pq}$$

- Z własności wartości oczekiwanej: $E(X = X_1 + X_2 + \dots + X_n) = \sum_{i=1}^n E(X_i) = np$
- Zakładając niezależność zmiennych (zerowe kowariancje) otrzymamy z kolei: $\sigma^2(X) = npq$
- Dla 2 zdarzeń losowych:

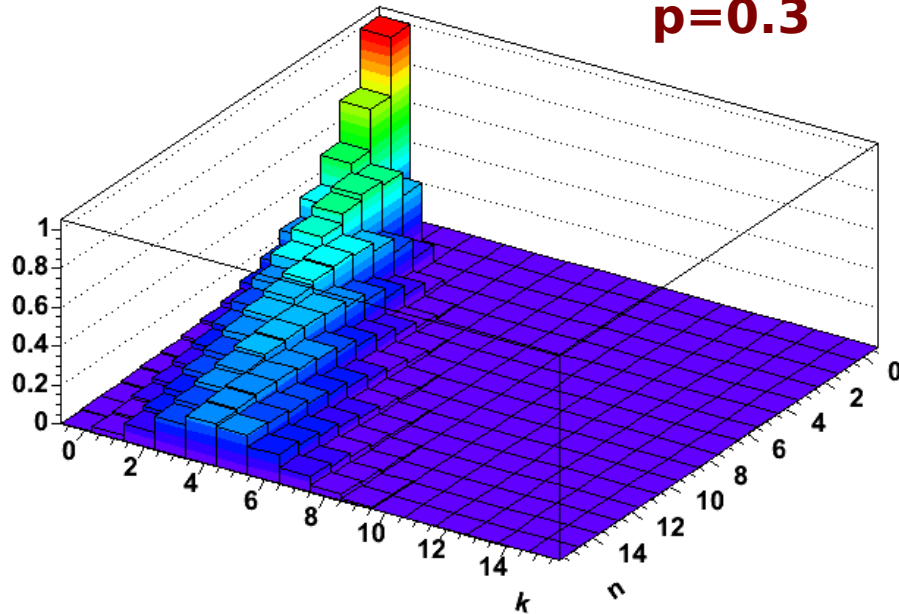
$$\sigma^2(X) = \binom{2}{2} p^2 (2 - 2p)^2 + \binom{2}{1} pq (1 - 2p)^2 + \binom{2}{0} q^2 (0 - 2p)^2 =$$
$$2 p^2 (4 - 8p + 4p^2) + 2 (p - 2p^2) + (1 - 2p + p^2) 4p^2 = 2p(1 - p) = 2pq$$

Rozkład dwumianowy - właściwości

Dla różnych n , stałe p

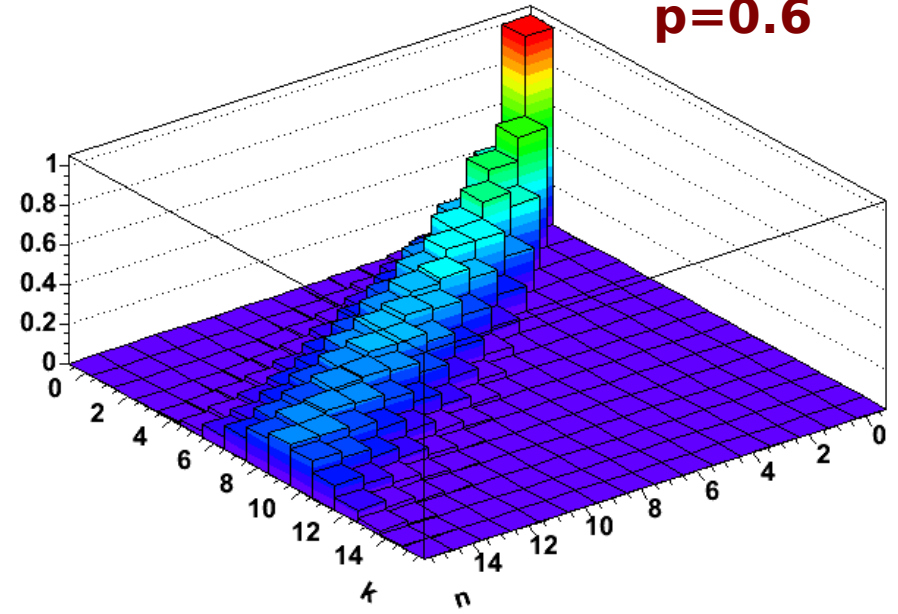
Rozkład dwumianowy

$p=0.3$

Rozkład dwumianowy

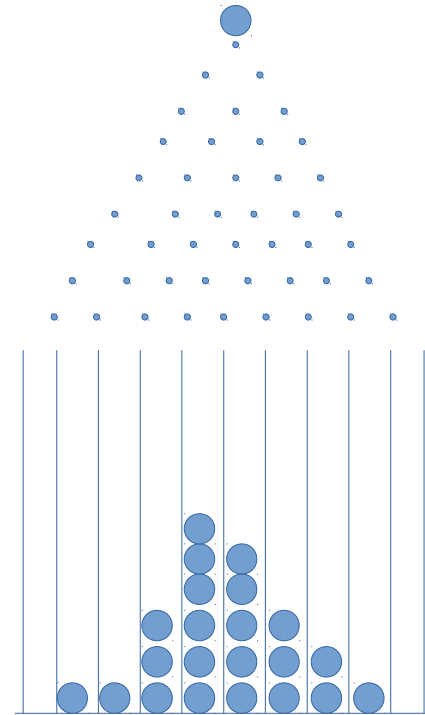
$p=0.6$

Rozkład dwumianowy – tablica Galtona

- Innym przykładem realizacji rozkładu dwumianowego jest **tablica (deska) Galtona**:
 - mamy n rzędów kołeczków
 - kuleczka może przesunąć się w lewo (z prawdopodob. $p=0,5$) lub w prawo ($q=0.5$)
 - kuleczka przesunie się k razy w lewo i $n-k$ razy w prawo
 - każde przesunięcie jest niezależne
 - zatem dla jednej konkretnej konfiguracji (drogi) “spadku” kulki prawdopodobieństwo: $p^k q^{n-k}$
 - jeśli mamy różne konfiguracje przesunięć:

$$P(k) = W_k^n = \binom{n}{k} p^k q^{n-k}; \quad q = 1 - p$$

deska Galtona na
Wydziale Fizyki PW

<http://www.if.pw.edu.pl/~pluta/pl/tgak.jpg>

Rozkład dwumianowy – inne przykłady

$$P(k) = W_k^n = \binom{n}{k} p^k q^{n-k}; \quad q = 1 - p$$

- 1) n – ilość studentów na 3 roku fizyki
 p – prawdopodobieństwo zaliczenia KADD
(załóżmy, że $p > 0.5$:)
 k – ilość osób, które przedmiot zaliczyły
- 2) n – liczba dzieci urodzonych w 2015 roku
 p – prawdopodobieństwo, że urodzi się dziewczynka ($p = 0,5$)
 k – ilość urodzonych dziewczynek
- 3) Małe i duże ryby w stawie
 n - liczba wszystkich ryb
 p - prawdopodobieństwo złowienia dużej ryby
 k - liczba dużych ryb

Rozkład wielomianowy – uogólnienie

- Uogólnienie, gdy mamy więcej możliwości niż dwie (sukces i porażka)
- Jeśli przestrzeń zdarzeń elementarnych: $E = A_1 + A_2 + \dots + A_l$
- Zdarzenia się wzajemnie wykluczają: $P(A_j) = p_j, \quad \sum_{j=1}^l p_j = 1$
- To prawdopodobieństwo zajścia k_j razy zdarzenia A_j :

$$P = W_{k_1, k_2, \dots, k_l}^n = \frac{n!}{\prod_{j=1}^l k_j!} \prod_{j=1}^l p_j^{k_j}, \quad \sum_{j=1}^l k_j = n$$

- Taki rozkład nazywamy **rozkładem wielomianowym**
- Jeśli zdefiniujemy zmienne losowe X_{ij} równe 1, gdy wynikiem i -tego doświadczenia jest zdarzenie A_j , lub równe 0 w przeciwnym razie, oraz

$$X_j = \sum_{i=1}^n X_{ij}$$

- Wtedy wartość oczekiwana i kowariancja:

$$E(X_j) = \hat{x}_j = n p_j \qquad c_{ij} = n p_i (\delta_{ij} - p_j)$$

Rozkład wielomianowy – uogólnienie

- Przykład – gra w karty: troje graczy (A, B, C) rozgrywa serię gier:
prawdopodobieństwo, że gracz A wygra dowolną grę jest 20%
prawdopodobieństwo, że gracz B wygra dowolną grę jest 30%
prawdopodobieństwo, że gracz C wygra dowolną grę jest 50%
- Jeśli rozegrają 6 gier, jakie jest prawdopodobieństwo, że gracz A wygra 1 grę, gracz B wygra 2 gry, a gracz C wygra 3 gry?

Rozkład wielomianowy – uogólnienie

- Przykład – gra w karty: troje graczy (A, B, C) rozgrywa serię gier: prawdopodobieństwo, że gracz A wygra dowolną grę jest 20%
prawdopodobieństwo, że gracz B wygra dowolną grę jest 30%
prawdopodobieństwo, że gracz C wygra dowolną grę jest 50%
- Jeśli rozegrają 6 gier, jakie jest prawdopodobieństwo, że gracz A wygra 1 grę, gracz B wygra 2 gry, a gracz C wygra 3 gry?

$$P = W_{k_1, k_2, \dots, k_l}^n = \frac{n!}{\prod_{j=1}^l k_j!} \prod_{j=1}^l p_j^{k_j}$$

$n = 6$ – liczba gier

$k_1 = 1$ – wygrywa gracz A

(ilość sukcesów zdarzenia A_1)

$k_2 = 2$ – wygrywa gracz B

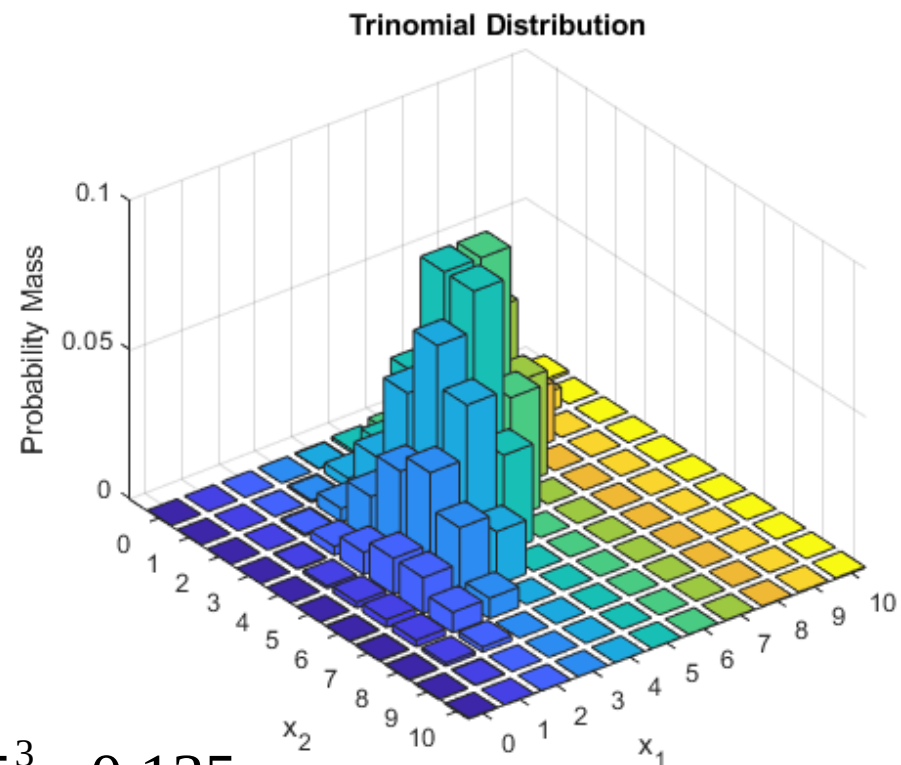
$k_3 = 3$ – wygrywa gracz C

$p_1 = 0.2$ – prawd. wygrania gracza A

$p_2 = 0.3$ – prawd. wygrania gracza B

$p_3 = 0.5$ – prawd. wygrania gracza C

$$P(A=1, B=2, C=3) = \frac{6!}{1!2!3!} 0.2^1 \cdot 0.3^2 \cdot 0.5^3 = 0.135$$

Częstość i prawo wielkich liczb

- Definicja prawdopodobieństwa – przeprowadzenie n prób dostatecznie dużo razy (N) umożliwia pomiar prawdopodobieństwa zdarzenia A

$$P(A) = \lim_{N \rightarrow \infty} \frac{n}{N}$$

- Jak uzasadnić tę definicję?
- W rzeczywistości nie znamy prawdopodobieństw zdarzeń (np. p_j w rozkł. wielomianowym) – wyznaczamy je eksperymentalnie
- Częstość** wystąpienia zdarzenia A_j w n doświadczeniach będzie określona wzorem:

$$H_j = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_{ij} = \frac{1}{n} X_j$$

- Częstość jest zmienną losową, dla której (przy n próbach):

$$E(H_j) = \hat{h}_j = E\left(\frac{X_j}{n}\right) = p_j \quad \sigma^2(H_j) = \sigma^2\left(\frac{X_j}{n}\right) = \frac{1}{n^2} \sigma^2(X_j) = \frac{1}{n} p_j (1 - p_j) = \frac{1}{n} p_j q_j$$

Częstość i prawo wielkich liczb

- **Częstość** wystąpienia zdarzenia A_j w n doświadczeniach będzie określona wzorem:

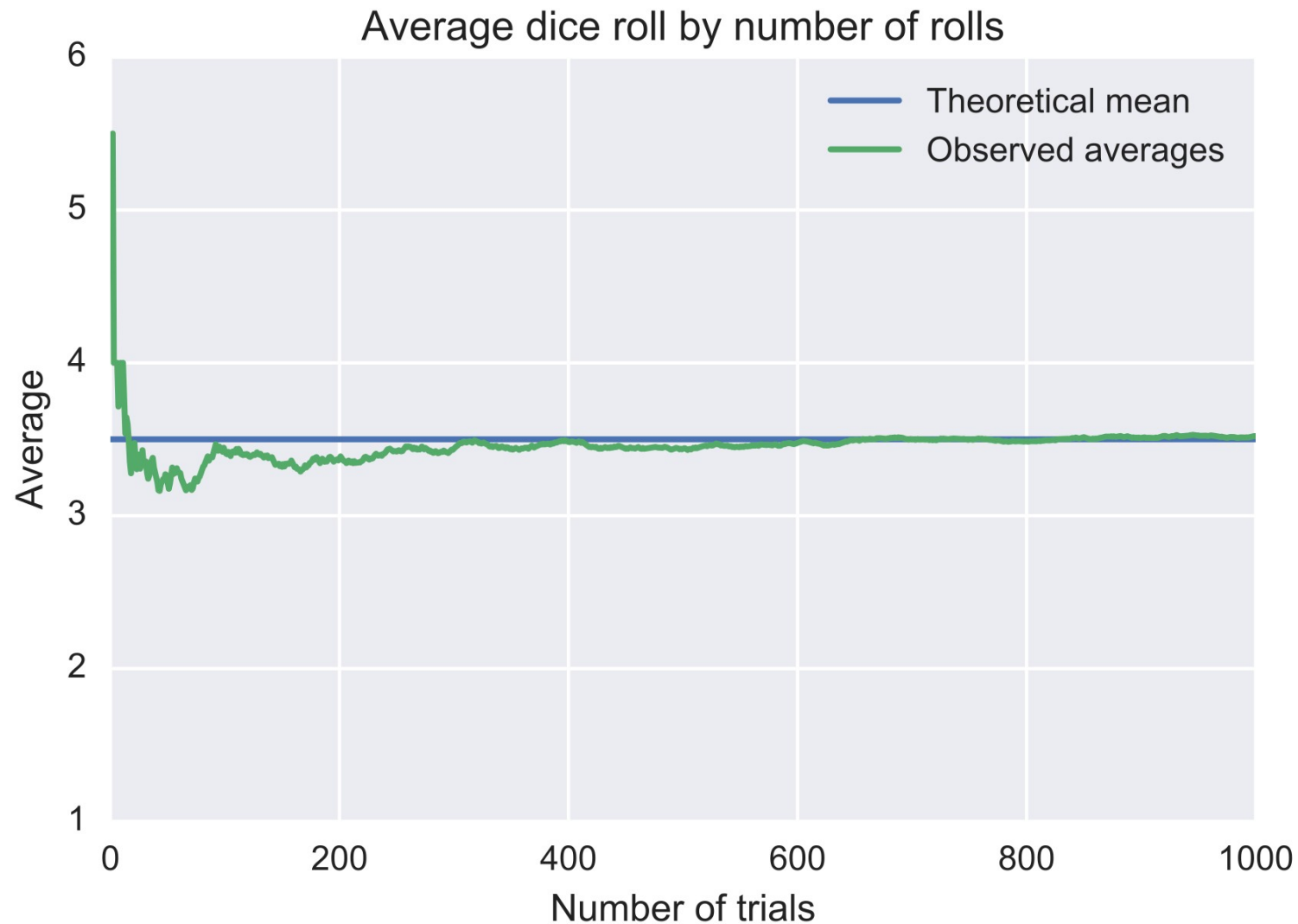
$$H_j = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_{ij} = \frac{1}{n} X_j$$

- Częstość jest zmienną losową, dla której (przy n próbach):

$$E(H_j) = \hat{h}_j = E\left(\frac{X_j}{n}\right) = p_j \quad \sigma^2(H_j) = \sigma^2\left(\frac{X_j}{n}\right) = \frac{1}{n^2} \sigma^2(X_j) = \frac{1}{n} p_j (1 - p_j) = \frac{1}{n} p_j q_j$$

- Wartość oczekiwana częstości jest równa jego prawdopodobieństwu.
- Odchylenie standardowe częstości jest mniejsze niż $1/\sqrt{n}$ i może osiągać dowolnie małe wielkości (gdy $n \rightarrow \infty$). Jest to **prawo wielkich liczb**
- Możemy zatem użyć **częstości jako przybliżonej wartości prawdopodobieństwa** z odpowiednią niepewnością jej wyznaczenia
- **Kwadrat niepewności jest w przybliżeniu odwrotnie proporcjonalny do liczby przeprowadzonych prób** – jest to niepewność statystyczna

Częstość i prawo wielkich liczb

Rozkład hipergeometryczny

- W urnie jest N kul – k białych i $N-K$ czarnych
- W n próbach wyciągamy (bez zwracania) k kul białych i $n-k=l$ kul czarnych. Jakie jest prawdopodobieństwo wyciągnięcia k kul białych?
- Wylosowanie kolejnej kulki zmienia proporcje kul białych do czarnych i wpływa na wynik kolejnego losowania – rozkład dwumianowy nie ma tu zastosowania. Mamy jednak:

- liczbę możliwości wylosowania n z N kulek: $\binom{N}{n}$
- prawdopodobieństwo takiego zdarzenia: $1/\binom{N}{n}$
- możliwość wylosowania k spośród K białych i l spośród L czarnych kulek wynoszą: $\binom{K}{k} \quad \binom{L}{l}$

- prawdopodobieństwo szukane wynosi zatem: $W_k = \frac{\binom{K}{k} \binom{L}{l}}{\binom{N}{n}}$

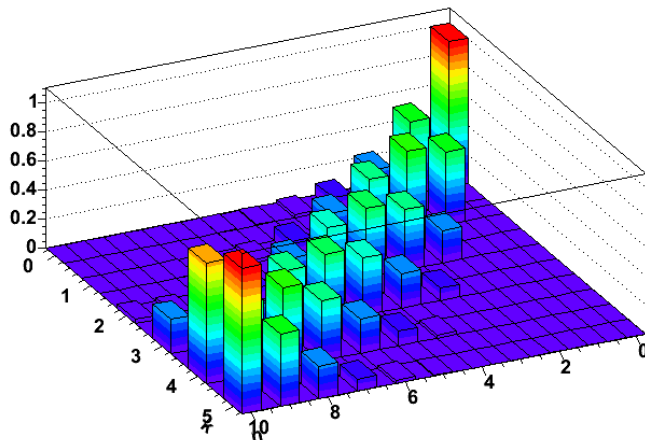
- Analogicznie jak w rozkładzie dwumianowym, definiujemy zmienną losową: $X = \sum_{i=1}^n X_i$

Rozkład hipergeometryczny

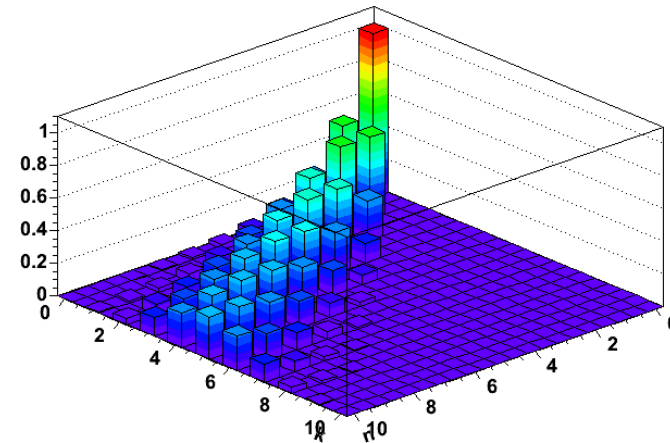
- Analogicznie jak w rozkładzie dwumianowym, definiujemy zmienną losową:
$$X = \sum_{i=1}^n X_i$$
 - X_i przyjmuje wartość 1 dla białych i 0 dla czarnych wylosowanych kul
- Można pokazać, że (Brandt):
$$E(X) = n \frac{K}{N} \quad \sigma^2(X) = \frac{nK(K-N)(N-n)}{N^2(N-1)}$$
- Dla $n \ll N$ rezultat kolejnego losowania niewiele wpływa na następne wyniki. Wtedy rozkład hipergeometryczny upodabnia się do dwumianowego:

$$p = \frac{K}{N}, \quad q = \frac{N-K}{N}, \quad E(X) = n \frac{K}{N} = np, \quad \sigma^2(X) = \frac{npq(N-n)}{N-1}$$

Rozkład hipergeometryczny K=5, N=10

Rozkład hipergeometryczny K=50, N=100

Rozkład Poissona

- Rozważmy rozkład dwumianowy:

$$P(k) = W_k^n = \binom{n}{k} p^k q^{n-k}; \quad q = 1 - p$$

- dla $n \rightarrow \infty$ ale przy stałym $np = \lambda$ rozkład dwumianowy dąży do **rozkładu Poissona** (wyprowadzenie – Brandt):

$$\lim_{n \rightarrow \infty} W_k^n = f(k) = \frac{\lambda^k}{k!} e^{-\lambda} \qquad W_k^n = \binom{n}{k} p^k q^{n-k}$$

- **normalizacja:**

$$\sum_{k=0}^{\infty} f(k) = \sum_{k=0}^{\infty} \frac{\lambda^k}{k!} e^{-\lambda} = e^{-\lambda} \left(1 + \lambda + \frac{\lambda^2}{2!} + \frac{\lambda^3}{3!} + \dots \right) = e^{-\lambda} e^{\lambda} = 1$$

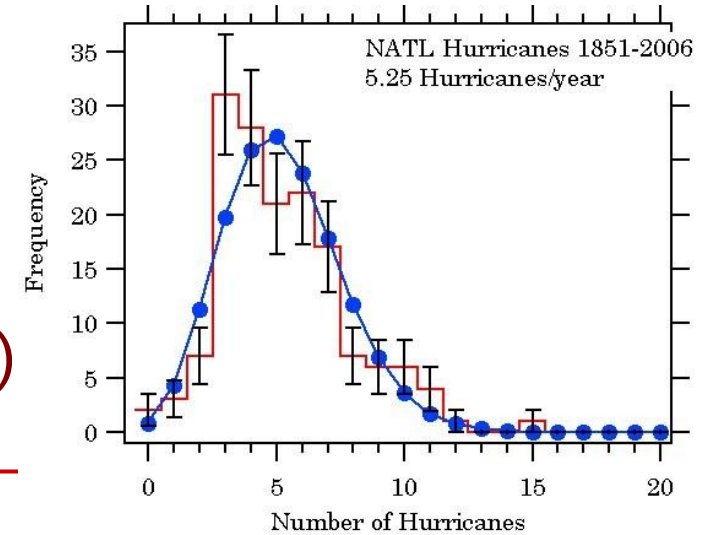
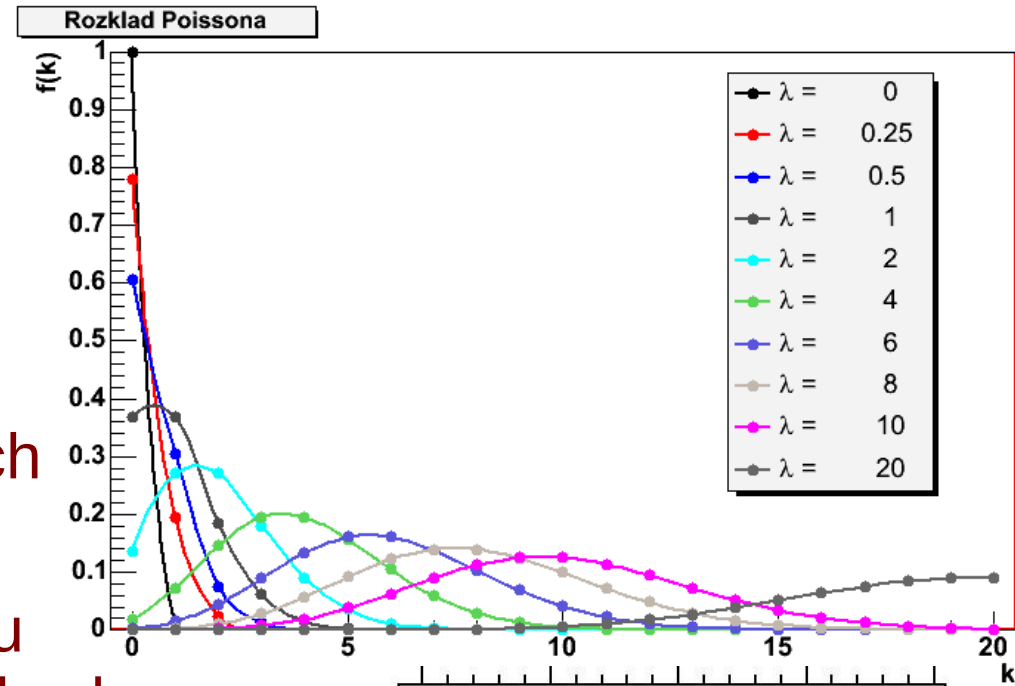
- **wartość oczekiwana:** $E(K) = \sum_{k=0}^{\infty} k \frac{\lambda^k}{k!} e^{-\lambda} = \lambda \sum_{j=0}^{\infty} \frac{\lambda^j}{j!} e^{-\lambda} = \lambda$

- **wariancja:** $\sigma^2(K) = E(K^2) - (E(K))^2 = \lambda(\lambda + 1) - \lambda^2 = \lambda$

- **Skosność i wsp. asymetrii:** $\mu_3 = E((k - \hat{k})^3) = \lambda \quad \gamma = \frac{\mu_3}{\sigma^3} = \frac{\lambda}{\lambda^{3/2}} = \lambda^{-1/2}$

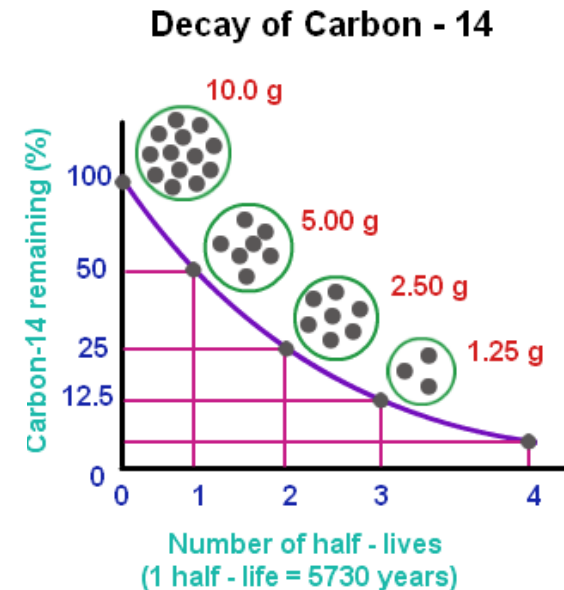
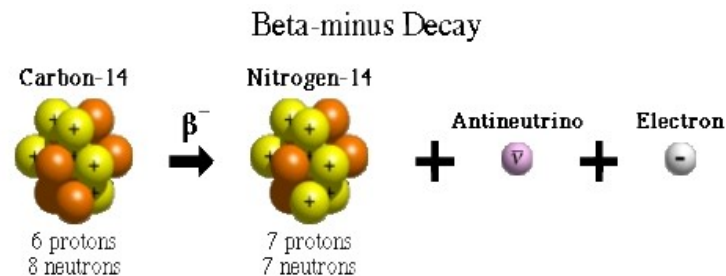
Rozkład Poissona - przykłady

- Rozkład Poissona stosujemy wtedy, gdy mamy dużą liczbę niezależnych zdarzeń, z których tylko nieliczne mają interesującą nas własność (duże n , małe p w rozkł. dwumianowym)
- Rozkład Poissona występuje tam, gdzie mamy zjawiska dyskretne, gdy prawdopodobieństwo wystąpienia zjawiska jest stałe w czasie lub przestrzeni:
 - liczba połączeń przychodzących do centrali na minutę
 - liczba mutacji w danym odcinku DNA po ekspozycji na pewną dawkę promieniowania
 - liczbę zabitych każdego roku przez kopnięcie konia w korpusie kawalerii w Prusach (Wikipedia)

Rozkład Poissona – przykłady

- Mamy jądro promieniotwórcze o czasie życia τ . Obserwujemy je w czasie $T \ll \tau$. Prawdopodobieństwo rozpadu jądra w tym czasie $W \ll 1$. Dzielimy czas T na n przedziałów, prawdopodobieństwo: $p = W/n$.
- Obserwujemy w czasie T źródło zawierające N jąder. Liczba przedziałów czasowych n_k , w których zaobserwowano $k=0, 1, 2, 3$ itd. rozpadów. Wtedy częstość $h(k) = n_k/n$.
- Doświadczalnie zaobserwowano, że dla $N \rightarrow \infty$ i dużych n rozkład $h(k)$ dąży do rozkładu Poissona, co stanowi bezpośredni dowód na niezależność i statystyczny charakter rozpadów promieniotwórczych (badania Rutherforda i Geigera).
- Analogicznie – częstość obserwowania k gwiazd w elemencie kąta bryłowego sfery niebieskiej lub k rodzynek w jednostkowym elemencie objętości ciasta

Rozkład jednostajny

- Gęstość prawdopodobieństwa:

$$f(x) = c; x \in \langle a, b \rangle$$

$$f(x) = 0; x \in \mathbb{R} \setminus \langle a, b \rangle$$

- Współczynnik (normalizacja) c :

$$\int_{-\infty}^{\infty} f(x) dx = c \int_a^b dx = c(b-a) = 1 \Rightarrow c = \frac{1}{b-a}$$

$$f(x) = \frac{1}{b-a}; x \in \langle a, b \rangle$$

$$f(x) = 0; x \in \mathbb{R} \setminus \langle a, b \rangle$$

- Dystrybuanta:

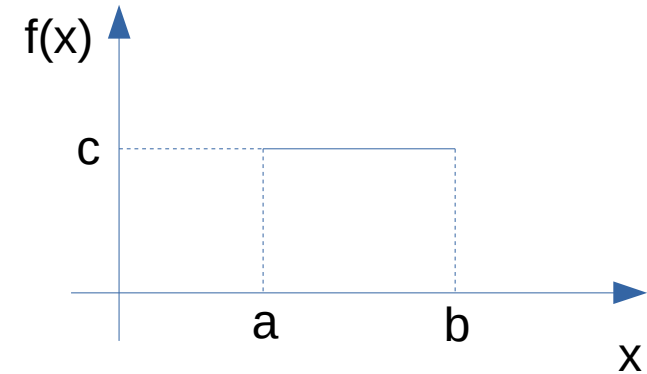
$$F(x) = 0; x < a$$

$$F(x) = \frac{1}{b-a} \int_a^x dx' = \frac{x-a}{b-a}; x \in \langle a; b \rangle$$

$$F(x) = 1; x > b$$

- Wartość oczekiwana:

$$E(X) = \hat{x} = \frac{1}{b-a} \int_a^b x dx = \frac{1}{2(b-a)} (b^2 - a^2) = \frac{(b-a)(b+a)}{2(b-a)} = \boxed{\frac{b+a}{2}}$$

Wariancja: $\sigma^2(X) = E(X^2) - (E(X))^2$

$$E(X^2) = \frac{1}{b-a} \int_a^b x^2 dx = \frac{(b^3 - a^3)}{3(b-a)} = \frac{(b-a)(b^2 + ba + a^2)}{3(b-a)} = \frac{b^2 + ba + a^2}{3}$$

$$\sigma^2(X) = \frac{b^2 + ba + a^2}{3} - \left(\frac{b+a}{2} \right)^2 = \frac{b^2 + ba + a^2}{3} - \frac{b^2 + 2ba + a^2}{4} = \boxed{\frac{(b-a)^2}{12}}$$

Rozkład wykładniczy

- Gęstość prawdopodobieństwa:

$$f(x) = \lambda e^{-\lambda x}; x \geq 0; \lambda > 0$$

$$f(x) = 0; x < 0$$

- Dystrybuanta:

$$F(x) = 0; x < 0$$

$$F(x) = \int_0^x f(x') dx' = \lambda \int_0^x e^{-\lambda x'} dx' = \left[-\frac{\lambda}{\lambda} e^{-\lambda x'} \right]_0^x$$

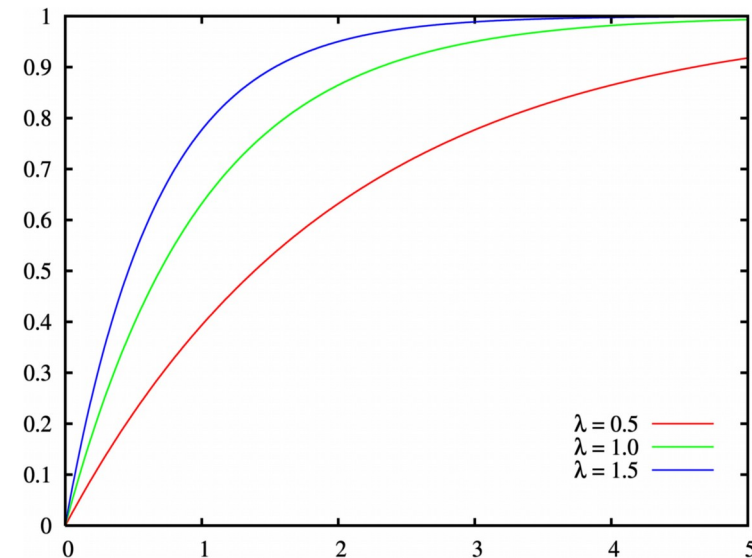
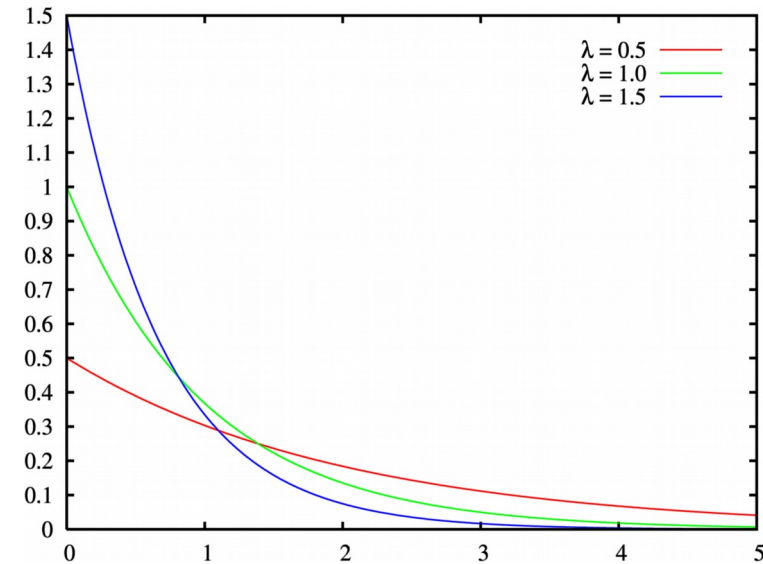
$$F(x) = 1 - e^{-\lambda x}; x \geq 0$$

- Wartość oczekiwana:

$$E(x) = \hat{x} = \int_0^{\infty} x f(x) dx = \lambda \int_0^{\infty} e^{-\lambda x} x dx = \frac{1}{\lambda}$$

- Wariancja: $E(x^2) = \int_0^{\infty} x^2 f(x) dx = \frac{2}{\lambda^2}$

$$\sigma^2(x) = E(x^2) - (E(x))^2 = \frac{2}{\lambda^2} - \frac{1}{\lambda^2} = \frac{1}{\lambda^2}$$

Rozkład normalny standardowy

- Gęstość prawdopodobieństwa:

$$f(x) \equiv \phi_0(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-x^2/2}$$

- rozkład o średniej 0 i wariancji 1

- Dystrybuanta nie ma postaci analitycznej (korzystamy z tabel)

- Rozkład jest unormowany:

$$\int_{-\infty}^{\infty} e^{-x^2/2} dx = \sqrt{2\pi}$$

- Jeśli wprowadzimy zmienną:

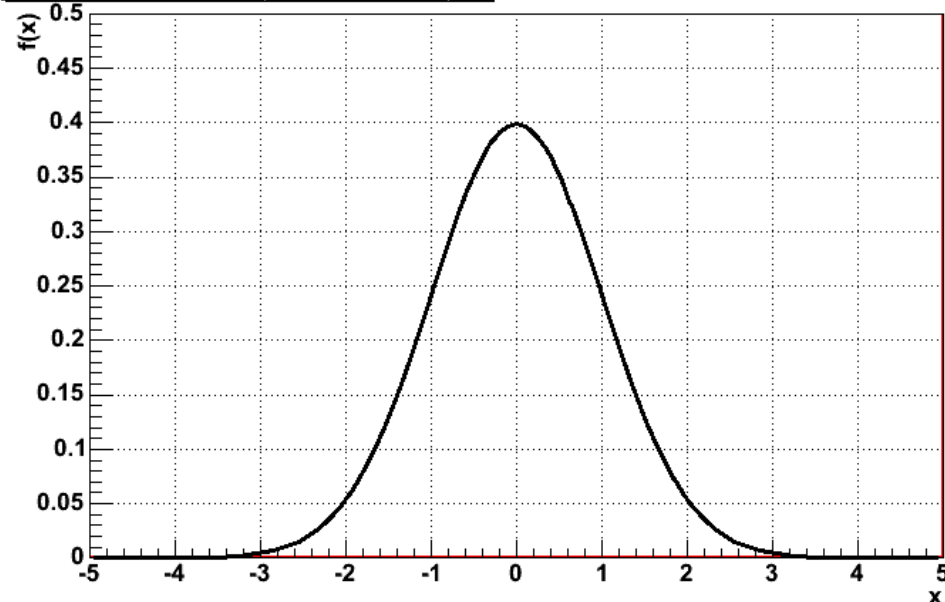
$$Y = (X - a)/b$$

- Otrzymamy rozkład Gaussa:

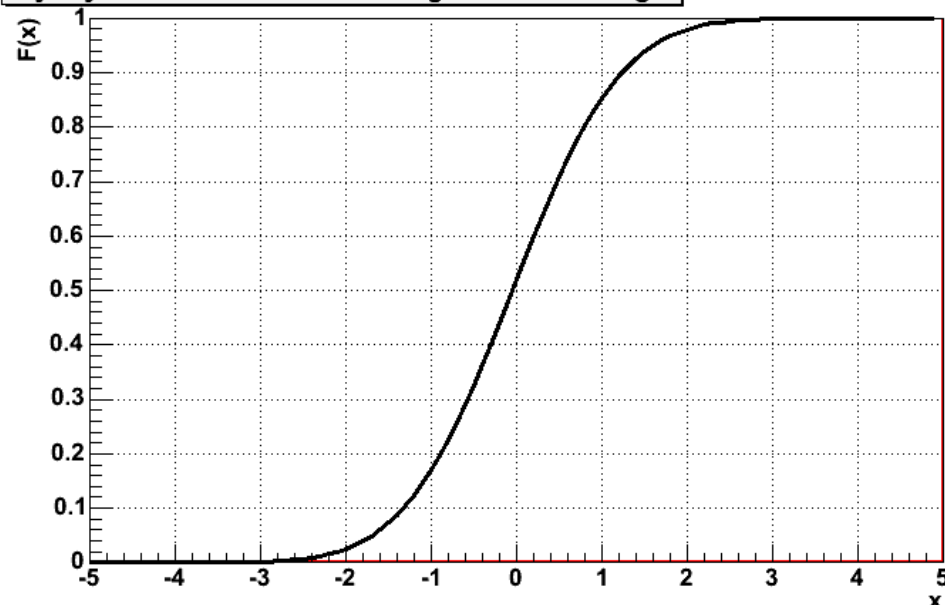
$$f(y) \equiv \phi(y) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}b} e^{-(y-a)^2/2b^2}$$

- średnia (przesunięcie): $\hat{y} = a$
- wariancja (szerokość): $\sigma^2(Y) = b$

Rozkład normalny standardowy

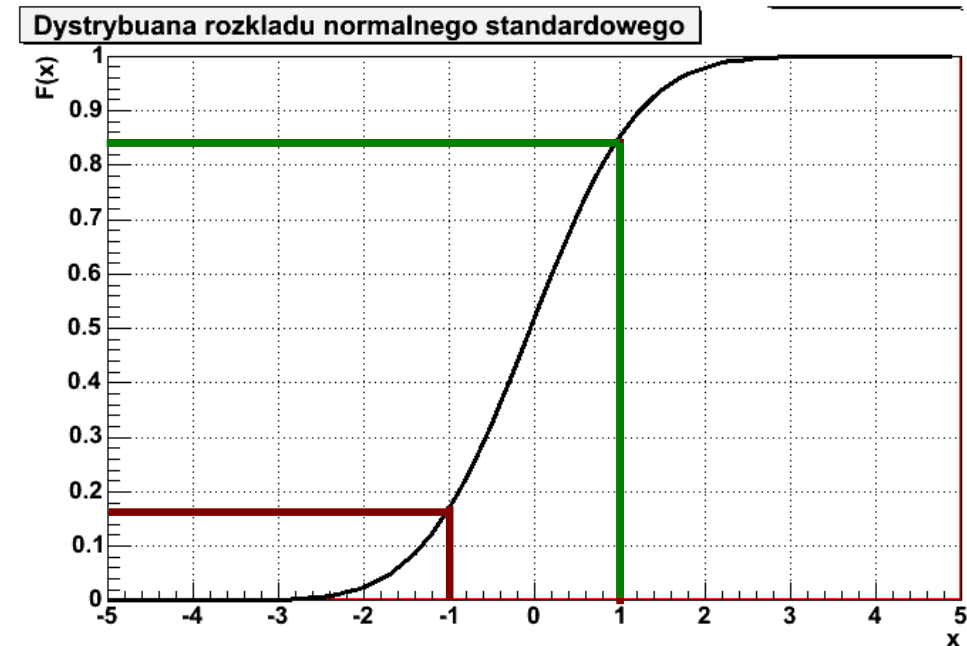
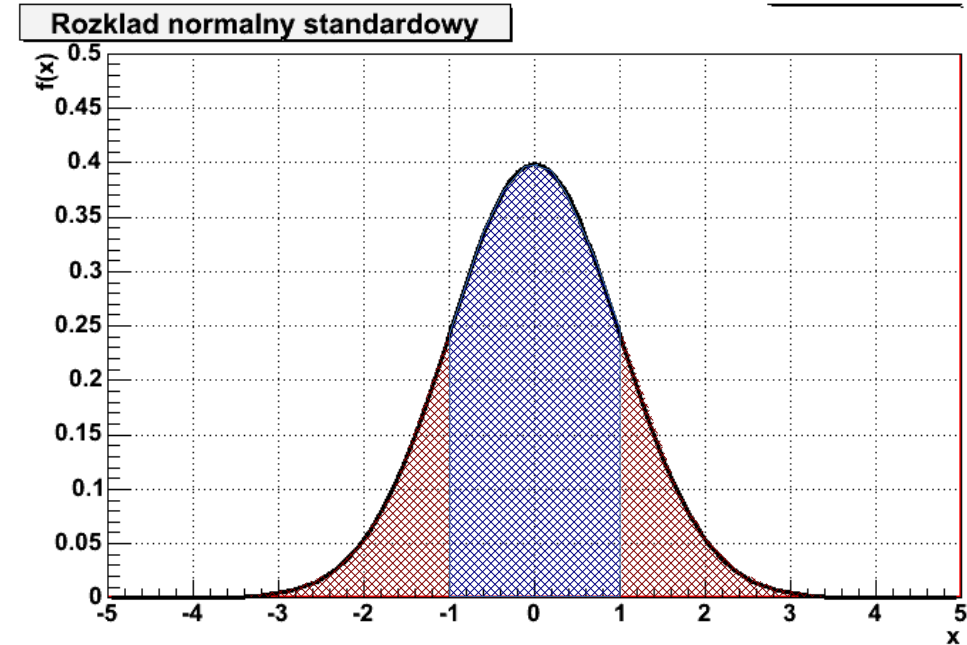
Dystrybuanta rozkładu normalnego standardowego

Rozkład normalny standardowy - własności

- Punkt przegięcia rozkładu:
 - **standardowego** $x=\pm 1$
 - **Gausa** $x=a\pm b$
- Załóżmy, że znamy dystrybuantę:
$$F_0(x) \equiv \Phi_0(x) = P(X \leq x)$$
- Ze względu na asymetrię gęstości:
$$P(|X| > x) = 2\Phi_0(-|x|) = 2(1 - \phi_0(|x|))$$
- Analogicznie, wewnątrz przedziału $2x$:
$$P(|X| \leq x) = 2\Phi_0(|x|) - 1$$
- Dystrybuantę r. norm. można uogólnić na r. Gaussa:

$$\Phi(y) = \Phi_0\left(\frac{x-a}{b}\right)$$

Rozkład normalny standardowy - własności

- Wtedy szczególnie interesujące jest obliczenie występowania zmiennej los. dla wielokrotności odchylenia standardowego:

$$P(|Y - a| \leq n\sigma) = 2\Phi_0\left(\frac{nb}{b}\right) - 1 = 2\Phi_0(n) - 1$$

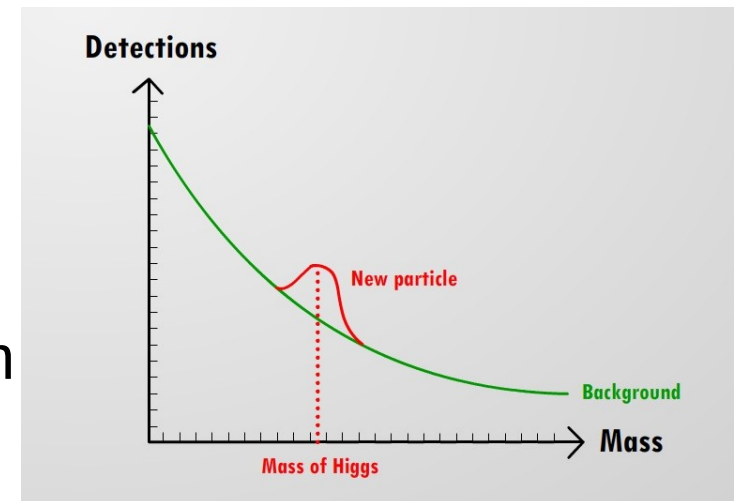
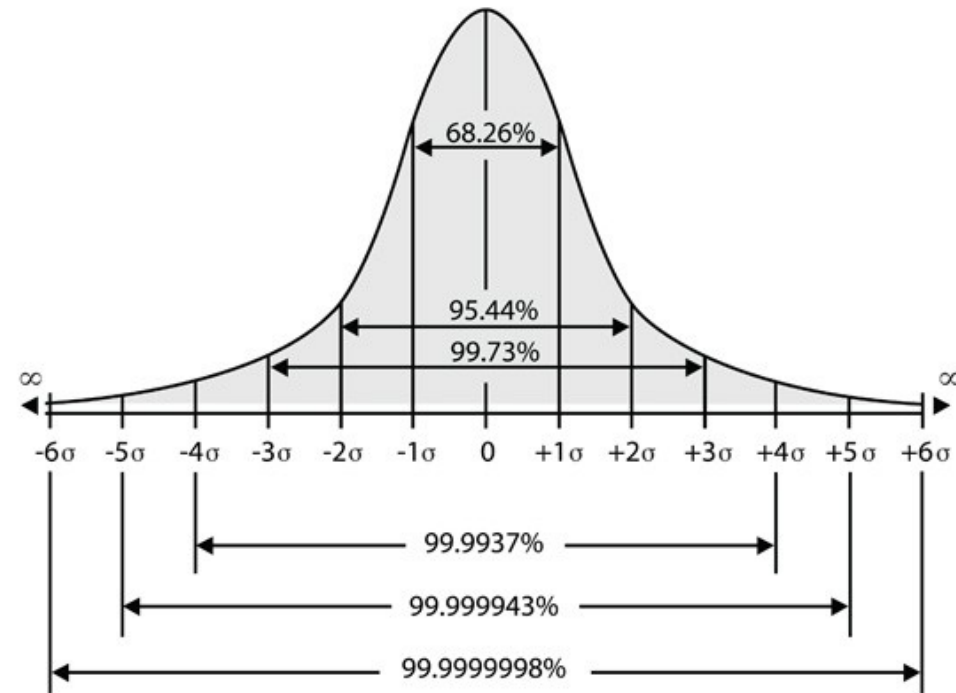
- Otrzymamy wtedy:

$$P(|Y - a| \leq \sigma) = 68,3\% \quad P(|Y - a| > \sigma) = 31,7\%$$

$$P(|Y - a| \leq 2\sigma) = 95,4\% \quad P(|Y - a| > 2\sigma) = 4,6\%$$

$$P(|Y - a| \leq 3\sigma) = 99,8\% \quad P(|Y - a| > 3\sigma) = 0,2\%$$

- Z Wykładu 1 pamiętamy, że **współczynnik rozszerzenia** niepewność typu A zwykle jest między 2 a 3 – tu widać dlaczego
- W nauce przez odchylenie standardowe określamy również różnice w obserwowanym sygnale eksperymentalnym w stosunku do sytuacji, gdy efektu fizycznego nie ma

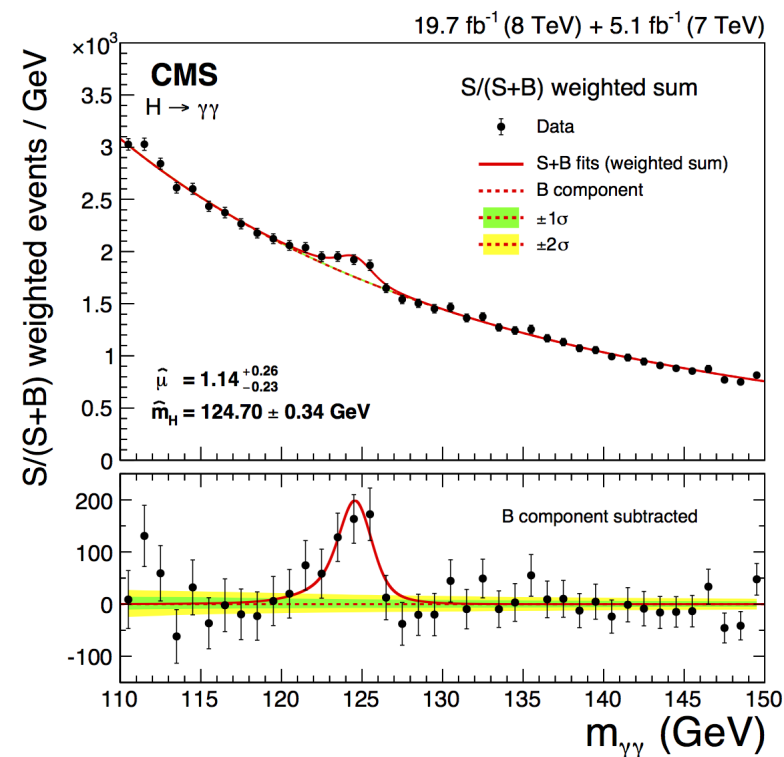
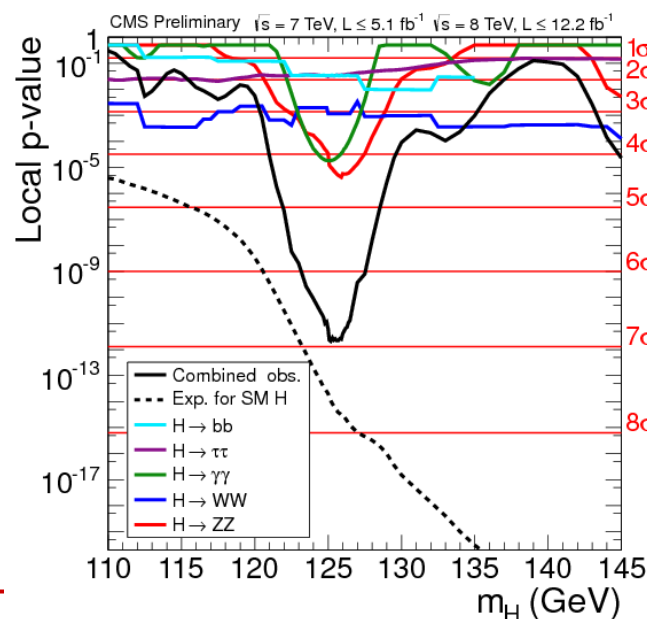
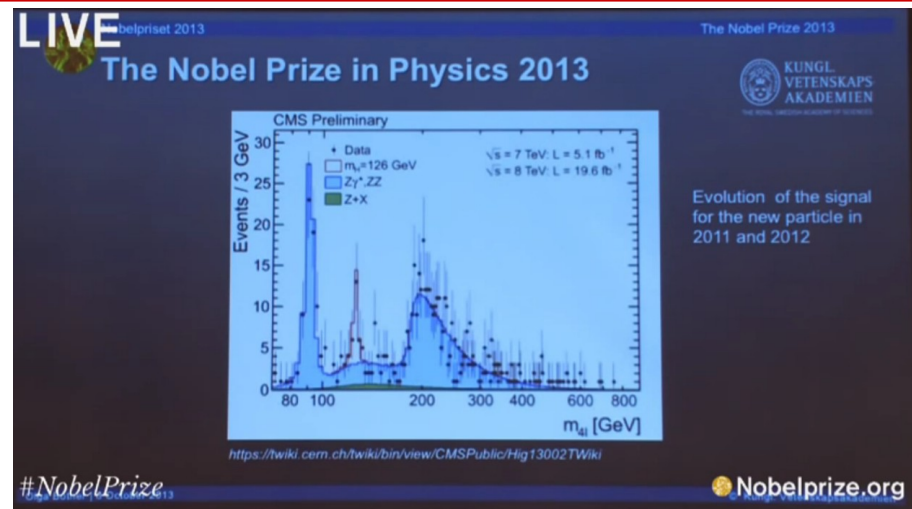

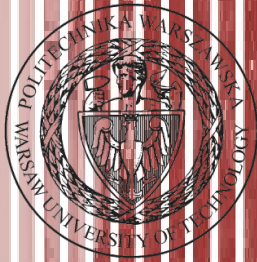
Wielokrotności sigma

- Idealnym przykładem jest odkrycie bozonu Higgsa
- W fizyce cząstek przyjęło się, że dopiero mając **odchylenie 5σ** **można mówić o odkryciu:**

$$P(|Y - a| \leq 5\sigma) = 99,99994 \%$$

- Różnica na takim poziomie wymagała zebrania dużej ilości danych, stąd potwierdzenie jego istnienia zajęło ponad 3 lata

KONIEC